

JULIUSZ HR. OSTROWSKI.

KSIEGA HERBOWA
RODÓW POLSKICH.

Zeszyt I.

WARSZAWA.

GLÓWNY SKŁAD KSIĘGARNIA ANTYKWARSKA
B. BOLCEWICZA.
Plac Saski Nr. 5.

DRUK JOZEFA SIKORSKIEGO, WARECKA № 14.
1897.

br. 29977

Дозволено Цензурою
Варшава 13 Октября 1897 года.

PRZEDMOWA.

POświęcając się oddawna badaniom naszego herboznawstwa, odczuwaliśmy brak dzieła, w którym znajdowałyby się dokładne wyobrażenia, a chociażby tylko opisy możliwie wszystkich herbów szlachty polskiej, tak pierwotnych, początek w zamierchłej dziejów przeszłości biorących, jako też herbów rodzin obcych przyjętych do szlachectwa polskiego i osób uszlachconych w różnych czasach.

Dotychczasowe nasze piśmiennictwo heraldyczne, pomimo że onego początki sięgają czasów poprzedzających wprowadzenie sztuki drukarskiej i chociaż ciągle jest uprawiane, nie odpowiada obecnym wymaganiom i stoi na bardzo niskim stopniu w porównaniu z heraldyką zachodnich krajów: cały w druku znany materiał heraldyczny składa się zaledwie z około ośmiuset podobizn herbów dość często niedokładnych, niejasnych lub nawet mylnych.

Pragnąc uzupełnić ten brak, podjęliśmy wydawnictwo „Księgi herbowej rodów polskich“, celem której jest podanie dokładnego rysunku i opisu herbów, oraz o ile się da pewnej daty powstania lub nadania każdego herbu z wyszczególnieniem źródeł, z których czerpaliliśmy wiadomości nasze. Po ukończeniu tej pracy, zamierzamy niezwłocznie przystąpić do ogłoszenia spisu szlachty polskiej, który dziś obejmuje już przeszło czterdzieści tysięcy nazwisk.

W sumiennej a mozolnej tej pracy skorzystaliśmy chętnie z współpracownictwa i pomocy dzielnych szperaczów w zakresie naszej heraldyki pp. Gustawa Soubise-Biziera, Stanisława Dziadulewicza, Tomasza Norberta Jackowskiego i Wiktora Wittyga. Wynikiem wspólnych usiłowań było zgromadzenie przeszło trzech tysięcy podobizn herbów ze źródeł zarówno drukowanych, jak i rękopiśmiennych. Czujemy jednak, że i ta nasza wspólna praca jeszcze nie jest zupełna, że znajdują się w niej braki, gdyż sami posiadamy wiązanek nazw herbów, których rysunki nie są nam znane, sporo zaś herbów takich, które niewiadomo do kogo należą albo jak się nazywają. Wszystkie te nieznane nazwy i herby podamy na końcu niniejszej pracy, w celu ułatwienia szczęśliwsiemu od nas badaczom właściwego onych określenia. Bądź co bądź, powyższa okoliczność nie może nas powstrzymać od ogłoszenia owoców naszych poszukiwań, skoro pozwalamy sobie przypuszczać, iż mozolnie nagromadzona tak pokaźna ilość materiału pożądanym będzie przyczynkiem dla historyków w ogóle i dla heraldyków w szczególności.

W objaśnieniach do niniejszej „Księgi herbowej“ posługiwaliśmy się wszystkimi dotychczas znanymi drukowanymi źródłami heraldycznymi, nie pominęliśmy nawet wydawnictw

obcych, zwłaszcza co do herbów rodzin cudzoziemskich, które otrzymały indygenat w Polsce. Czerpaliśmy nadto ze zbiorów archiwalnych, z dokumentów oryginalnych, będących w posiadaniu prywatnych zbieraczy lub rodzin. W ogóle staraliśmy się zawsze korzystać ze źródeł pierwszej ręki, pewnych i krytycznie sprawdzonych. Powołujemy się na nie wszędzie, ażeby każdy łatwo mógł sprawdzić dokładność podanych przez nas wiadomości. Opisy herbów kreśliśmy z możliwą drobiazgowością, tak by każdy czytający opis mógł sobie w myśli odtworzyć postać herbu. Wprawdzie heraldyczny język polski nie jest tak zwięzły i treściwy, jak np. francuzki, lecz i w tym razie staraliśmy się o określanie dokładne i zwięzłe, o ile to było w naszej mocy. Rysunki herbów wykonane zostały ściśle według zasad heraldyki; barwy uwydatnione zostały znakami graficznymi, których objaśnienie podane jest w słowie wstępnem.

Pragnąc, ażeby „Księga herbowa“ była dostępną i zrozumiałą dla wszystkich, podaliśmy poniżej krótką wiadomość o heraldyce w ogólności, ze szczególnem uwzględnieniem herboznawstwa polskiego. Spodziewamy się więc, że ta praca nasza odpowie swemu założeniu i stanie się użytecznym podręcznikiem nie tylko dla osób wyłącznie oddających się heraldyce, ale i dla szerszego ogółu zaintrygowanego w pamiątkach ojczystych.

JULIUSZ RAWITA HR. OSTROWSKI.

SŁOWO WSTĘPNE.

Heraldyka jest nauką o herbach; herbem nazywa się znak przyjęty za godło przez państwo, prowincję, miasto, lub uprzywilejowaną rodzinę, albo jednostkę. Początek heraldyki ginie w pomrokach dziejowych; już w najodleglejszych czasach u wszystkich prawie narodów były w użyciu rozmaite znaki-godła, pomieszczane na tarczach lub proporcach; nawet u ludów dzikich takie znaki wykłuwano na ciele, dla odróżnienia pokoleń, rodów, lub pojedynczej znaczniejszej osoby. W starożytnej Grecji rzeczypospolite i miasta miały swoje znaki; w Rzymie rody rycerskie używały na pierścieniach rozmaitych godeł. Germanowie, Gallowie i inne narody, przyjąwszy cywilizację łacińską, kładli na tarczach i proporcach swe znaki z początku o kształtach fantastycznych i z postępem cywilizacji udoskonalające się co do rysunku, które z wprowadzeniem chrześcijaństwa, częściowo ustępowały miejsca krzyżom, lub innym znakom symbolicznym chrystyanizmu i były już więcej zbliżone do herbów według dzisiejszego o nich pojęcia.

Herby w dzisiejszem swoim znaczeniu zaczęły się ustalać w XI wieku, a w roku 1099 podczas pierwszej wojny krzyżowej, pojawiają się już w większej ilości. I nic dziwnego: narody i pojedyncze oddziały rycerzy, szły na tę wyprawę pod ogólnem godłem krzyża, ale dla odróżnienia się pomiędzy sobą przybierali, oprócz krzyża, jeszcze odrębne dla siebie znaki, jako swe osobiste godła.

Zaprowadzenie turniejów również rozpowszechniło znaki-godła, ponieważ każdy z rycerzy wstępujący w szranki turniejowe, dla odróżnienia się, zamieszczał na swej tarczy lub proporcu znak, który następnie służył mu za godło rodowe. Już w Gettyndze w roku 934 na turnieju danym przez Henryka Ptasznika, księcia Saskiego, późniejszego cesarza, pokazują się na uzbrojeniach rycerzy pewne figury heraldyczne, i dla tej przyczyny Ménétrier, de Spelman i Muratori nie bez słuszności twierdzą, że pierwszy początek herbom w dzisiejszem ich znaczeniu dały Niemcy.

Polska niezaprzeczenie przejęła użycie herbów z Zachodu od Niemców, a według wszelkiego prawdopodobieństwa po powrocie rycerstwa polskiego z krucjaty, gdzie dla odróżnienia się od rycerstwa innych narodowości, musiało i ono przyjąć pewne odrębne znaki, które po powrocie do kraju zachowali i rodzinom swym przekazali, dając początek użyciu herbów w dzisiejszem ich rozumieniu. Do tego czasu w Polsce mogły mieć swe znaki-godła chyba oddzielne chorągwie; znaki te, którym towarzyszyło hasło wojenne czyli zawołanie (proclamatio), czy powstały z run, jak to chce Dr. Piekosiński, czy też miały jaki inny swój początek,

przysługiwać mogły tylko pewnym oddziałom, w celu odróżniania się na wojnie od nieprzyjaciela i łatwiejszego rozpoznawania się. Możliwym jest, że owe znaki-godła potomkowie przywódców chorągwi z chwilą powrotu rycerstwa polskiego z wyprawy krzyżowej (to jest z chwilą rozpowszechnienia się przybranych godeł) zatrzymali sobie, a nawet onych używali podczas krucjaty, jeżeli brali w niej udział.

Kiedy w Polsce odbył się pierwszy turniej — nie wiemy. Za Bolesława I Wielkiego, w czasie przyjęcia w Gnieźnie cesarza Ottona III, o turnieju wzmianki nie mamy, chociaż gdyby był takowy, to Dytmar z pewnością był by o nim coś wspomniał w kronice swojej; nieprzypuszczamy również, ażeby przy pasowaniu na rycerza Bolesława III Krzywoustego, odbyło się podobne igrzysko. Lecz już za Bolesława IV Kędzierzawego rycerstwo polskie czynnie występuje na turniejach cesarskich, a tem samem już używa odróżniających je pewnych znaków-godeł, nadając im, według teorii Dra Małeckiego, nazwy od miejscowości w której zamieszkiwali.

Na Zachodzie dosyć dawno odpowiedni specjaliści zaczęli się zajmować herboznawstwem, doprowadzając tę umiejętność do wysokiego rozwoju; władze państwowe także ustanawiały pewne zasady względem kształtu tarczy herbowej, ozdób, korony i t. d. W Polsce przepisów heraldycznych albo nieznano wcale, albo ich niezachowywano: forma tarczy, kształt korony, hełmu i t. p. były dowolne i nie podnosiły ani poniżały wartości herbu. Tak mało zwracano uwagi na wygląd herbu, iż niejednokrotnie zdarzało się, że rycerze dowolnie zmieniali swój herb na inny, nie pytając nikogo o pozwolenie: wystarczyło, gdy komukolwiek nowoprzybrany herb zdawał się być piękniejszym lub odpowiedniejszym dla swej osoby; nawet rodzeni bracia, porzuciwszy znak herbowy własnego ojca, przyjmowali inne znaki herbowe, dając przez to początek rodzinom niby z różnych gniazd pochodzącym. Dopiero w XVI wieku zaczęto ściślej przestrzegać, ażeby podobnych zmian nie czyniono dowolnie, przez co w użyciu ustalił się rodzaj heraldycznych prawideł, których każdy herbowy bezwarunkowo obowiązany był przestrzegać, a te były następujące: herby t. j. godła kładą się na tarczy, niejako dla oznaczenia, że herb powinien osłaniać honor rodu, jak tarcza zasłania życie rycerza w boju. Kształt tarczy był zawsze dowolny, przedstawiamy poniżej kilka jej odmian; w naszym zaś wydawnictwie użyliśmy tak zwanej niemieckiej, powodując się tem, że heraldyka przysłała do nas z Niemiec i że ten rodzaj tarczy w Polsce był najwięcej używanym. Hełmy w naszej heraldyce przeważnie były jednego typu: zakratkowane, otwarte, wprost postawione na tarczy; chociaż b. Heroldya Królestwa Polskiego przyjęła hełm całkiem zamknięty, lecz w naszej „Księdze“ przyjęliśmy pierwszy, który używany przez tyle wieków, został już jakby uświęcony przez tradycję. Wprawdzie trafiają się hełmy i innych kształtów, lecz te są bardzo nieliczne, należą do rodzin indygenowanych, i takie hełmy opisujemy szczegółowo. Korona była zawsze jednakową: o trzech liściach i dwóch perłach; rody książęce używały mitry. Oprócz tych, że się tak wyrazimy, niezbędnych części składowych, stanowiących herb, przy niektórych używano jeszcze labrów. Labrami nazywały się ozdoby, powykrawane w kształcie liści, idące od hełmu i zwieszające się po bokach tarczy; powstały one jako pamiątka, że rycerze przyjmujący udział w turnieju, przykrywali zbroję swoją różnokolorowymi ozdobami z materji; czy to dla upiększenia stroju, czy też dla zabezpieczenia się od żaru słonecznego. Labrami otaczano tarcze tylko na Zachodzie; w Polsce do XVI wieku labrów przy herbach nie używano; w XVI wieku używano ich lub nie, jak kto chciał, lecz nie dodawały ani ujmowały dostojęństwa samemu herbowi, i dopiero w nadaniach i nobilitacyach są częściej wspominane.

Po ukształtowaniu się owych znaków, początkowo herbowym przysługiwało prawo za waleczność lub jakie inne odznaczenie się w sprawach kraju, przyjmować do herbu swego osoby nie mające takowego, a tem samem uszlachcać je, czyli adoptować; prawo to było w użyciu jeszcze w XVI wieku. Powyżsi stanowią szlachtę właściwą. Szlachta zagraniczna

herbowa, przybywszy do Polski i zamieszkawszy w niej, starała się o potwierdzenie swych praw szlacheństwa i herbu u Króla i Stanów Rzeczypospolitej i tacy nazywali się indygenowani. Na ostatku jest kategoria uszlachconych czyli nobilitowanych, to jest takich, którzy nie mając szlacheństwa, za niezwykle usługi krajowi oddane, zostawali podnoszeni do tej godności; nadawano im osobny herb, jakiego sobie życzyli, albo jaki obmyślano w kancelarii królewskiej; lecz taki herb pod żadnym pozorem nie mógł być identyczny z istniejącym i używanym już herbem; wyjątek pod tym względem stanowią czasy Stanisława Augusta, który, przeciwko prawu, w sekretnych nobilitacjach nadawał herby dawniejsze bez zmiany. Oprócz tego każdemu królowi, podczas koronacji przysługiwało prawo nobilitowania lub pasowania na rycerzy dwunastu mieszczan.

Tytułów, oprócz książęcego, dla tych którzy się wyprowadzali z książąt panujących, w Polsce nie było. Gdy sławnemu hetmanowi Janowi Zamoyskiemu ofiarowywał cesarz tytuły, Zamoyski wymówił się mówiąc: „*Eques polonus omnibus par*“. Wyjątek stanowią Ossolińscy, którym cesarz nadał w XVII wieku tytuł książęcy, z czego szlachta była jednak bardzo zgorzsną. Cała szlachta według prawa, cieszyła się równością, znane też wszystkim przysłowie „szlachcic na zagrodzie równy wojewodzie“, najlepiej charakteryzowało równość szlachecką w Polsce.

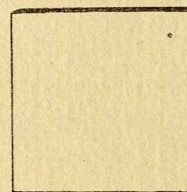
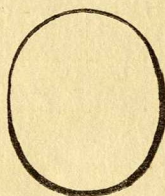
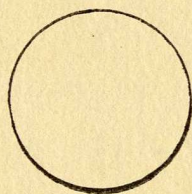
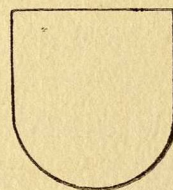
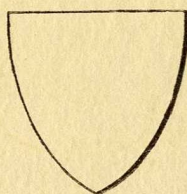
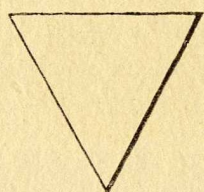
Tak rzeczy przetrwały do upadku Rzeczypospolitej. Dwory zagraniczne w zabranych prowincjach, w celu zjednania sobie możnej a wpływowej szlachty, nadawały jej tytuły hrabiów lub baronów i odpowiednią do tytułu koronę zamieszczano nad tarczą herbu, dość często nawet i sam herb odmieniano przy tej sposobności.

Epoka wojen Napoleona I nie przeszła bez wpływu i na heraldykę polską. Wiele rodzin polskich w tym czasie otrzymało od Napoleona I rozmaite tytuły i odznaczenia herbowe. Nie od rzeczy tu będzie streścić ogólne przepisy heraldyczne pierwszego cesarstwa, skoro te po części znalazły zastosowanie i do naszego herboznawstwa.

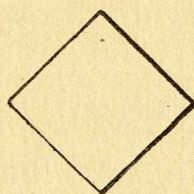
Według rozporządzenia Napoleona I przy nadaniach tytułów hełm z koroną zastąpiono przez czapkę z pióropuszem, która różną jest, stosownie do godności nadawanej; i tak: czapka książęca (*duc*) jest czarna aksamitna, podbita gronostajami i ma siedem piór strusich, spiętych zapinką złotą; czapka książęca (*prince*) podobna do poprzedniej, lecz podbita futrem łasicy; margrabiowska — jak tamte, lecz podbicie gronostajowe odwrócone i pięć piór strusich; baronowska — takiej samej formy, lecz podbita futrem łasicy i ma trzy pióra strusie, spięte zapinką srebrną; szlachecka zaś (*chevalier*) podobna do baronowskiej, lecz podbita materią zieloną i ozdobiona jednym piórem strusim. Na tarczach herbowych do rodzinnego herbu dodawano: książętom (*duc*) trzecią część tarczy ściętej czerwonej z gwiazdami srebrnymi, tarczę układano na płaszczu czerwonym usianym gwiazdami złotymi i podbitym futrem łasicy; książętom (*prince*) dodawano trzecią część tarczy ściętej błękitnej z pszczołami złotymi, tarczę umieszczano na płaszczu błękitnym usianym pszczołami i podbitym gronostajem; hrabiom-senatorom — w górnym prawym brzegu tarczy dawano małą tarczę o błękitnem polu, a na niej lustro złote, w którym przegląda się wąż zwinięty srebrny; dla hrabiów-wojskowych — na tarczy takiejże jak poprzednia — miecz srebrny o rękojeści złotej ostrzem do góry; hrabiom-biskupom — na takiejże tarczy jak poprzednie krzyż kawalerski złoty, dochodzący do brzegów tarczy; baronom-wojskowym — takąż tarczę lecz barwy czerwonej zamieszczano z lewej strony tarczy, a na niej miecz srebrny ostrzem do góry; baronom-biskupom — takąż tarcza jak dla baronów-wojskowych, lecz zamiast miecza zamieszczano krzyż kawalerski złoty, brzegów tarczy nie dotykający; szlachcie zaś (*chevalier*) kładziono pas czerwony pionowy przez środek tarczy, a na nim krzyż legii honorowej. Labry były również przez ustawę Napoleona I określone: dla książąt trzy pary labrów złotych; dla hrabiów dwie pary, z których górne złote, a dolne srebrne; a dla baronów tylko jedna para labrów srebrnych; przy tem wyjaśniono, że barwy nie mogą być umieszczane na barwach, ani metal na metalu, coby się sprzeciwiało ogólnym zasadom heraldyki.

Po upadku Napoleona I powyższe przepisy zostały zaniechane. Rody polskie, które otrzymały tytuły i odznaczenia herbowe od Napoleona I, zatrzymały je za zezwoleniem rządów, pod którymi pozostały. Dodamy, iż monarchowie, pod panowanie których przeszły prowincje dawnej Polski, w nadaniach swych przestrzegają dawnych prawideł heraldycznych.

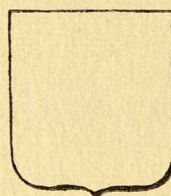
W AŻNIEJSZE ODMIANY TARCZY, UŻYWANEJ W HERALDYCE.

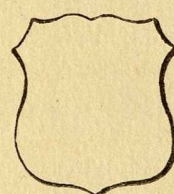
Starożytne.

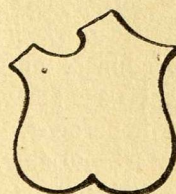
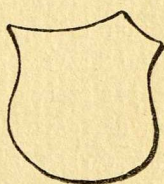
Panińska.

Francuzka.

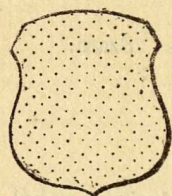
Niemiecka.

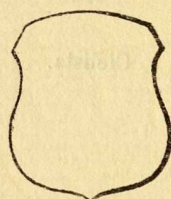
Barokowe.

ZNAKI GRAFICZNE, OZNACZAJĄCE METALE BARWY I FUTRA, UŻYWANE W HERALDYCE POLSKIEJ.

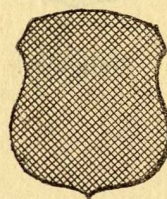
- 1) Dwa gatunki metali używano w heraldyce od najdawniejszych czasów: złoto i srebro, następnie w nowszych czasach dodano jeszcze stal.

Złoto.

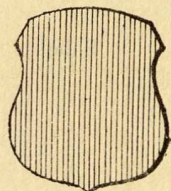

Srebro.

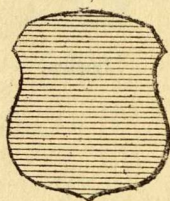

Stal.

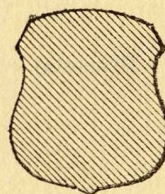
- 2) Barw używano sześć: czerwona, błękitna, zielona, purpurowa lub fioletowa, czarna i brunatna.

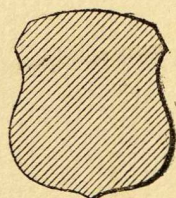
Czerwona.

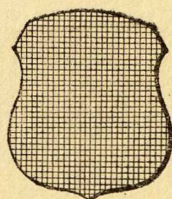
Błękitna.

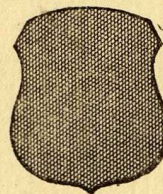
Zielona.

Purpurowa lub fioletowa.

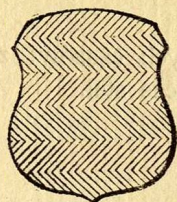

Czarna.

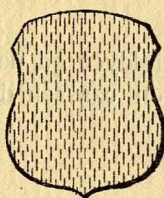

Brunatna.

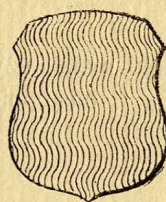
- 3) Dla lepszego rozróżnienia wyrażonych przedmiotów dodaliśmy jeszcze trzy barwy:
naturalną, cielistą i szarą.

Naturalna.

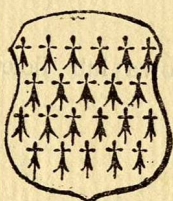

Cielista.

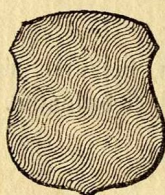

Szara.

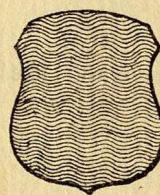
- 4) Futer używano u nas trzy gatunki: Gronostaj, łasica i soból.

Gronostaj.

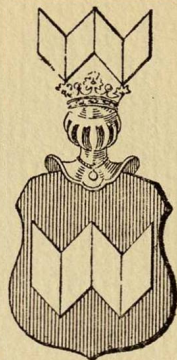

Łasica.

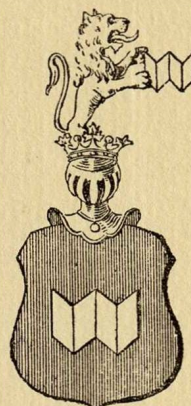
Soból

HERBY.

ABDANK I, Habdank, Awdaniec, Haudaniec,
Białkotka, Czelejów, Łękawa, Skuba.

— 1 —

ABDANK II.

— 2 —

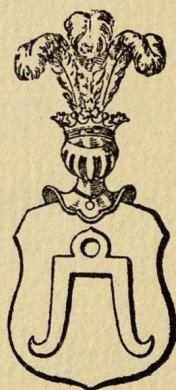
ABRAHAMOWICZ cz. Jastrzębiec odm.

— 3 —

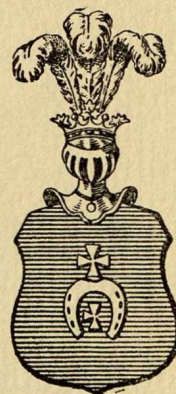
ABRAHAMOWICZ cz. Kotwica odm.

— 4 —

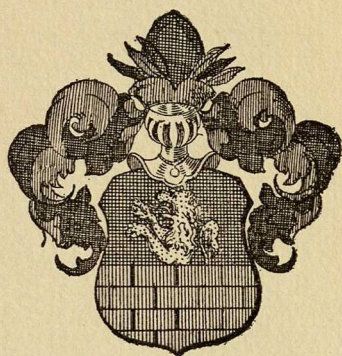
ABRAHIMOWICZ.

— 5 —

ABRAMOWICZ cz. Lubicz odm.

— 6 —

ABSTAGEN.

— 7 —

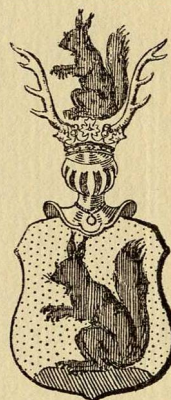
ABSZLANG cz. Łopot odm.

— 8 —

ACHINGER I cz. Aichinger I.

— 9 —

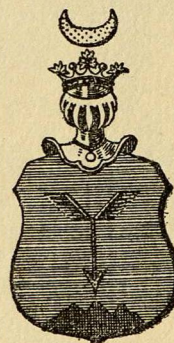
ACHINGER II cz. Aichinger II.

— 10 —

ACHINGER III, cz. Aichinger III, Kieystucz.

— 11 —

ACHMAT.

— 12 —

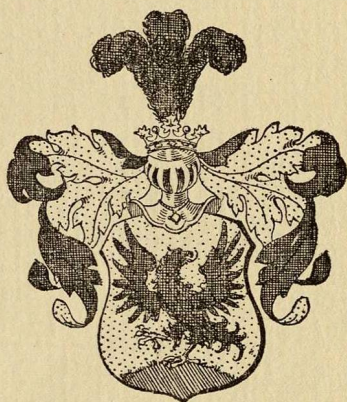
ADAMOWICZ cz. Lubicz odm.

— 13 —

ADAMOWICZ cz. Trąby odm.

— 14 —

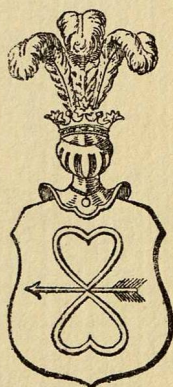
ADERKAS.

— 15 —

AKSAK (*Axak*), Akszak, Kara, Obrona.

— 16 —

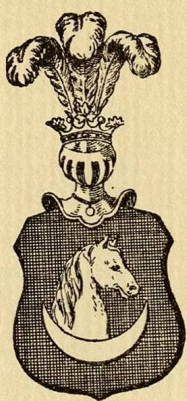
AKSAK II.

— 17 —

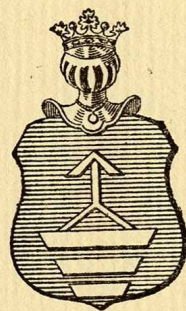
AKSAK III.

— 18 —

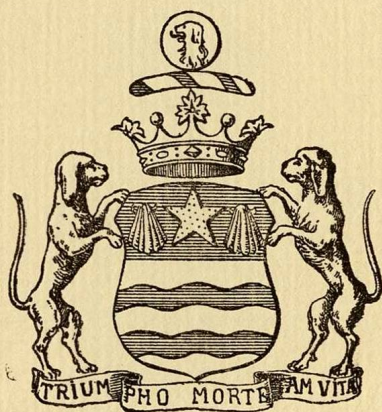
ALABANDA, Albalant, Alba-luna, Bielina.

— 19 —

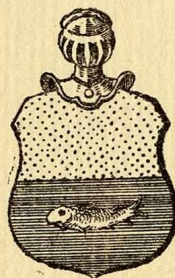
ALABIS cz. Rubiesz odm.

— 20 —

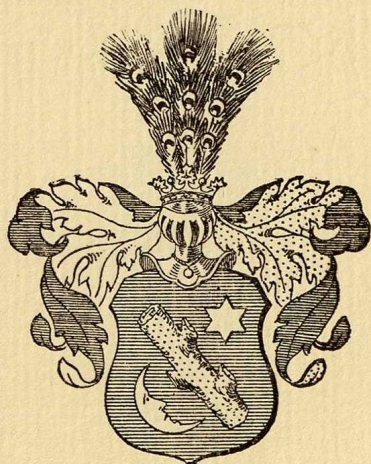
ALAN, Allan, Allen.

— 21 —

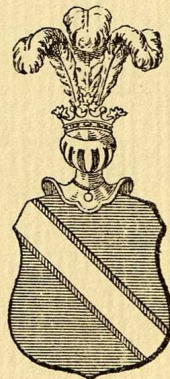
ALANT-Alantse.

— 22 —

ALBEDYL, Albedylla.

— 23 —

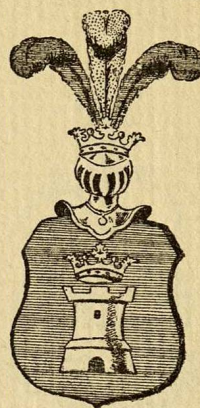
ALBERGATTI.

— 24 —

ALBERTRANDI.

— 25 —

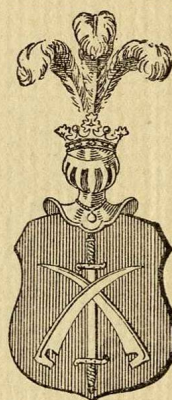
ALBRICH.

— 26 —

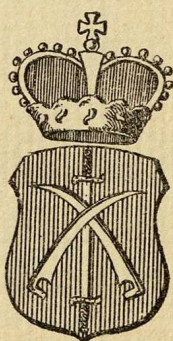
ALEKSANDER PAN cz. Czaki.

— 27 —

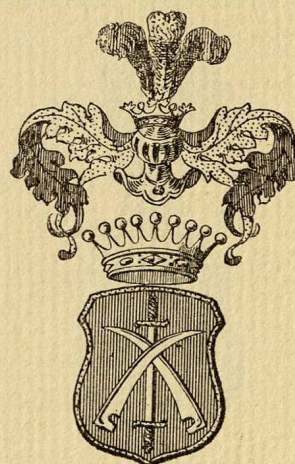
ALEKSANDROWICZ cz. Kosy odm.

— 28 —

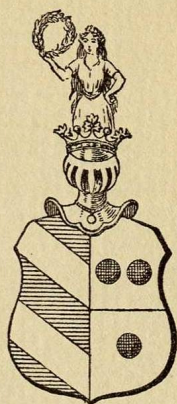
ALEKSANDROWICZ (*Alexandrowicz*)
cz. Kosy odm.

— 29 —

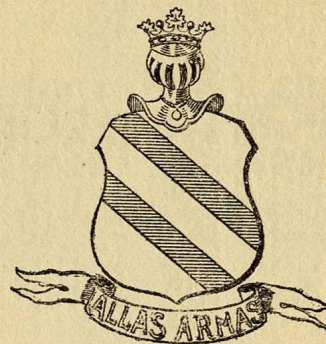
ALEKSANDROWICZ Hrabia.

— 30 —

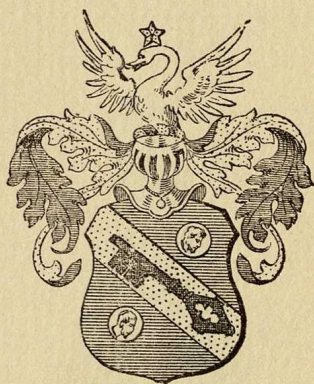
ALEMANI, Allemani, Alameni.

— 31 —

ALLAS-ARMAS.

— 32 —

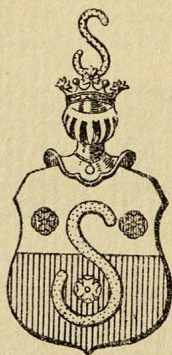
ALOPEUS Hrabia.

— 33 —

ALOY.

— 34 —

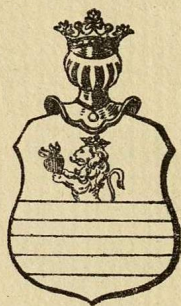
ALTEKSWANGE (*Altexwange*).

— 35 —

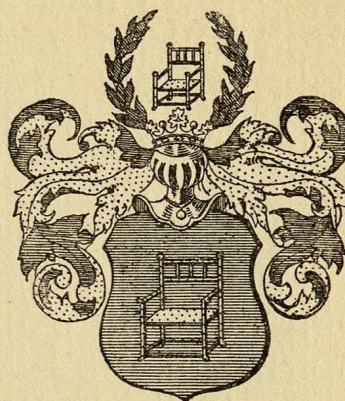
AMADEJ (*Amadey*), Amadejowa, Hamadejowa.

— 36 —

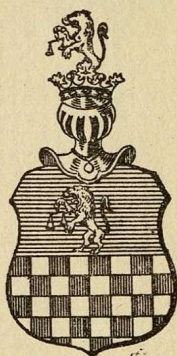
AMANDI.

— 37 —

AMBOTEN.

— 38 —

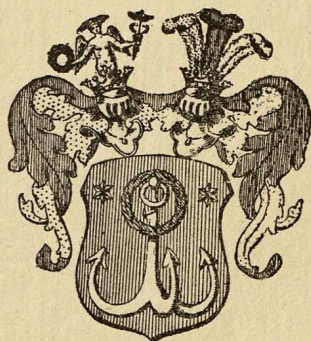
AMBROS.

— 39 —

AMBROŻEWICZ cz. Bajbuza odm.

— 40 —

AMIROWICZ.

— 41 —

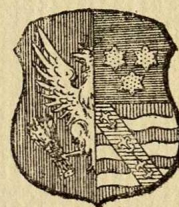
ANCUTA.

— 42 —

ANDERSEN.

— 43 —

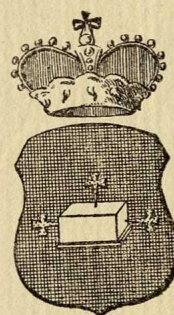
ANDRAULT DE BUY.

— 44 —

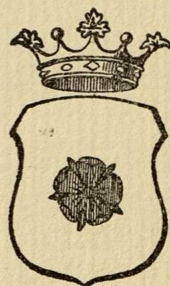
ANDRUSKI.

— 45 —

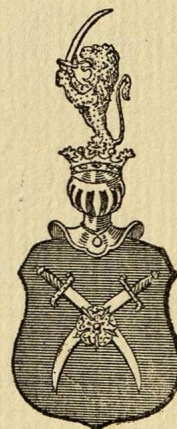
ANDRUSZKIEWICZ cz. Mogiła odm.

— 46 —

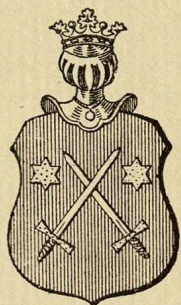
ANDRYCHIEWICZ.

— 47 —

ANDRYCHOWICZ cz. Andrychewicz.

— 48 —

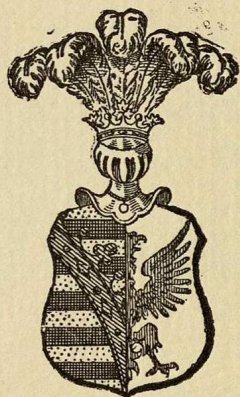
ANDRZEJKOWICZ cz. Pielesz odm.

— 49 —

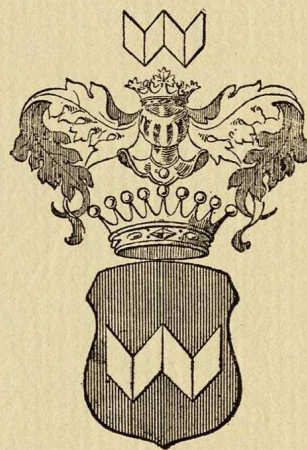
ANDRZEJOWSKI cz. Prus I. odm.

— 50 —

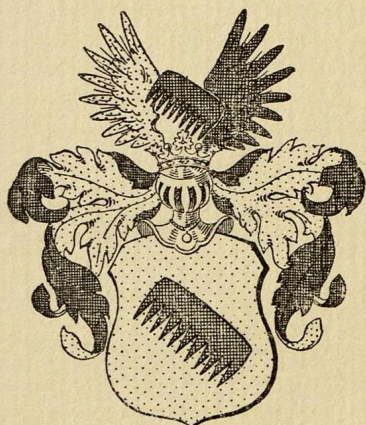
ANHALT.

— 51 —

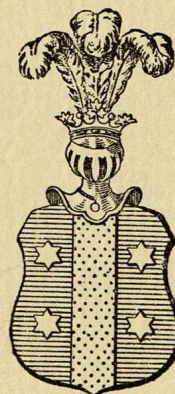
ANKWICZ Hrabia cz. Abdank odm.

— 52 —

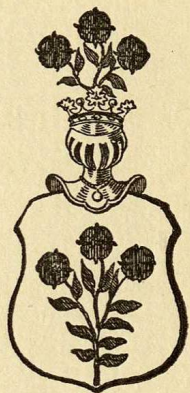
ANREP.

— 53 —

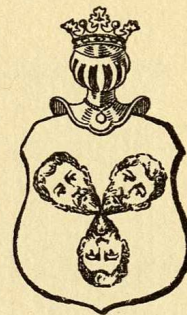
ANTICI.

— 54 —

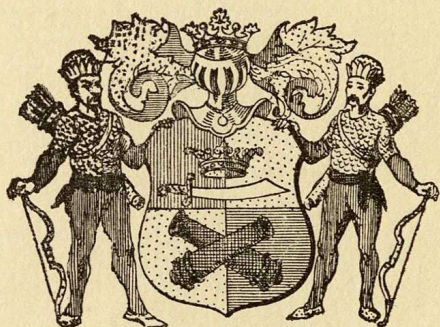
ANTONIEWICZ.

— 55 —

ANZELIERI.

— 56 —

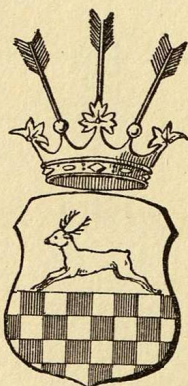
APRAKSIN (*Apraxin*).

— 57 —

ARAZ.

— 58 —

ARCEBERSKI

— 59 —

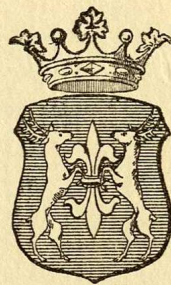
ARLAMOWSKI.

— 60 —

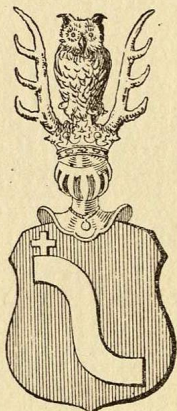
ARNOLD.

— 61 —

ARQUIEN DE LA GRANGE.

— 62 —

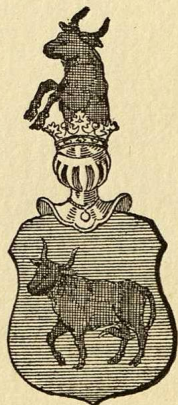
ARUMOWICZ cz. Szreniawa odm.

— 63 —

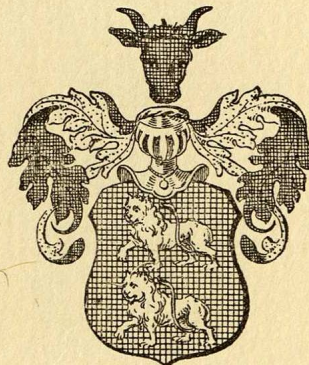
ASCH, d'Asch.

— 64 —

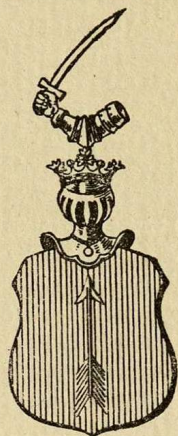
AULOK, Aulock.

— 65 —

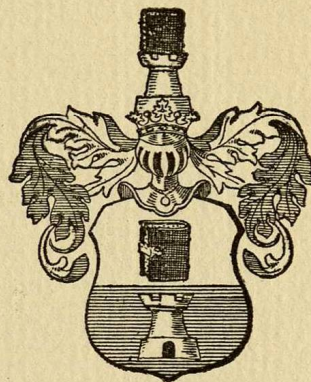
AURSZWALD cz. Aruszwald.

— 66 —

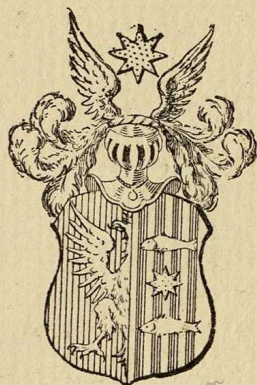
AZULEWICZ.

— 67 —

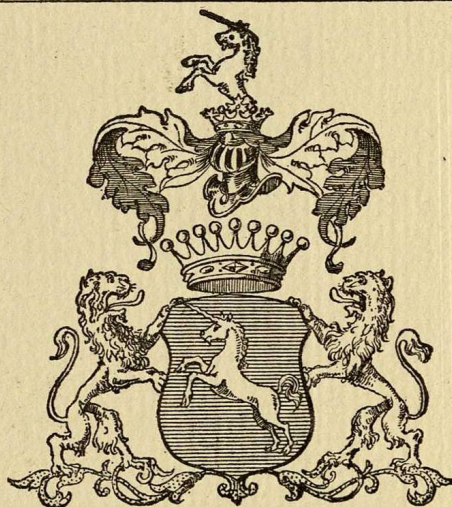
BABEL.

— 68 —

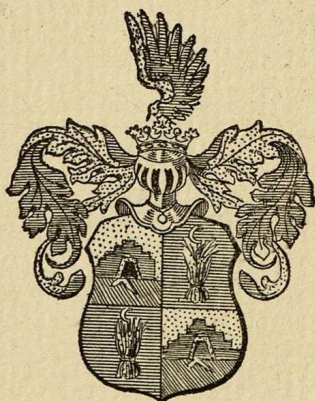
BACCIARELLI.

— 69 —

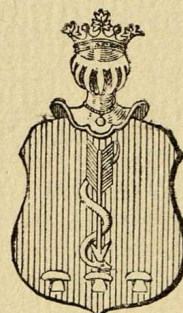
BADENI Hrabia cz. Bończa odm.

— 70 —

BAECKER.

— 71 —

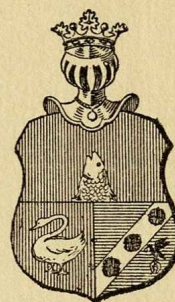
BAJBUZA.

— 72 —

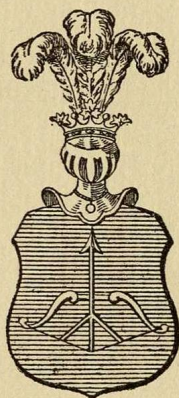
BAKAŁOWICZ.

— 73 —

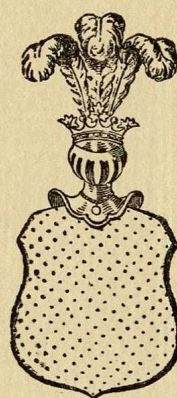
BALCEROWICZ.

— 74 —

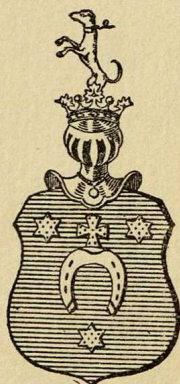
BALJATS.

— 75 —

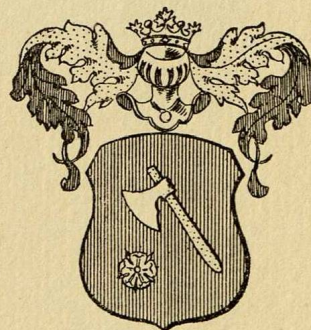
BANDINELLI.

— 76 —

BARBERIUSZ.

— 77 —

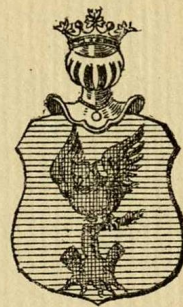
BARDELEBEN.

— 78 —

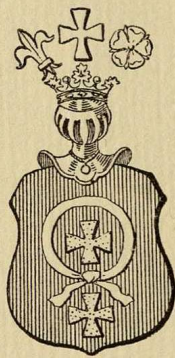
BARTKOWSKI, cz. Przegonia odm.

— 79 —

BARTLIŃSKI.

— 80 —

BARTOLONI, cz. Nałęcz odm.

— 81 —

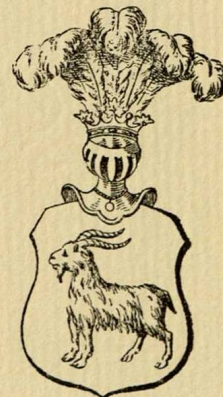
BARTSCH I.

— 82 —

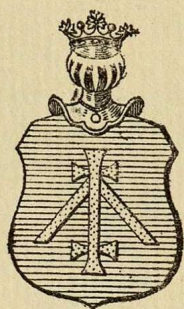
BARTSCH II.

— 83 —

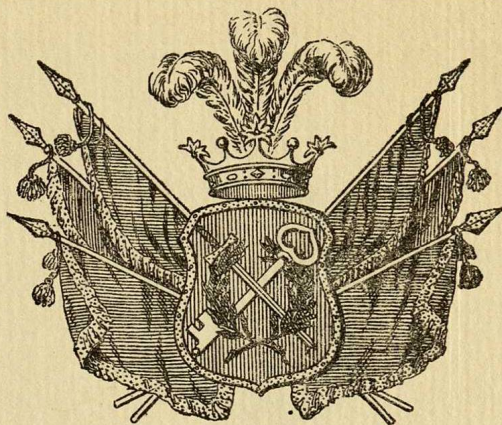
BARUTH.

— 84 —

BARYCZKA.

— 85 —

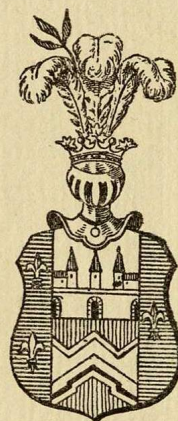
BARŻTA.

— 86 —

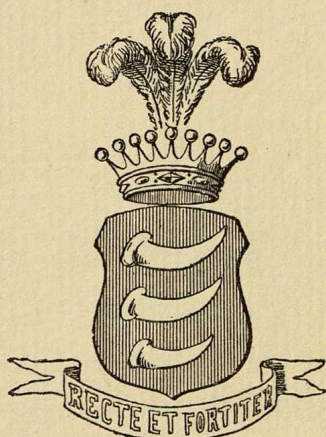
BASTIAN.

— 87 —

BASTION.

— 88 —

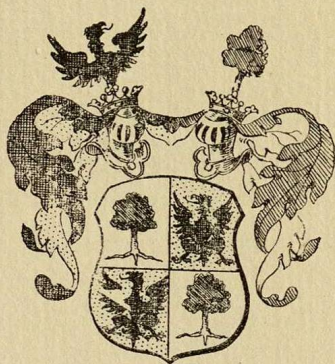
BATOWSKI Hrabia cz. Wilcze zęby odm.

— 89 —

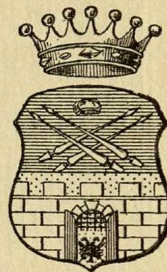
BAUDOUIN de COURTENAY.

— 90 —

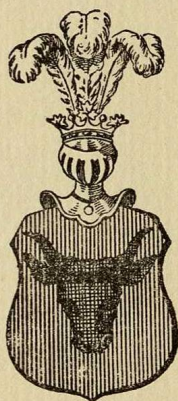
BAUM I.

— 91 —

BAUM II.

— 92 —

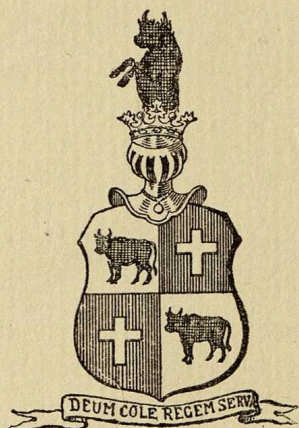
BAWOLA GŁOWA.

— 93 —

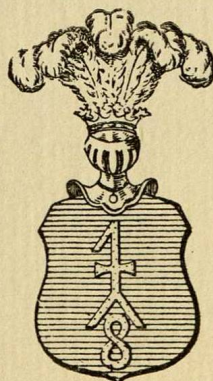
BAWÓŁ I.

— 94 —

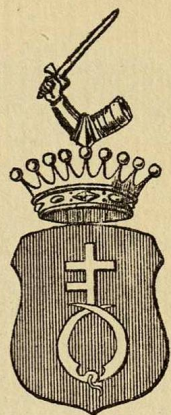
BAWÓŁ II.

— 95 —

BAWOROWSKI.

— 96 —

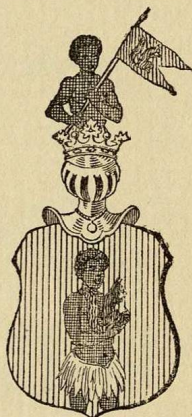
BAWOROWSKI Hrabia cz. Prus II odm.

— 97 —

BAŻEŃSKI I cz. Bartsch odm.

— 98 —

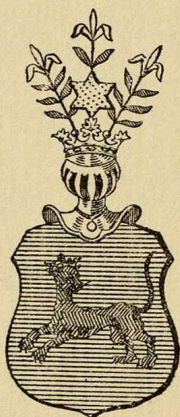
BAŻEŃSKI II.

— 99 —

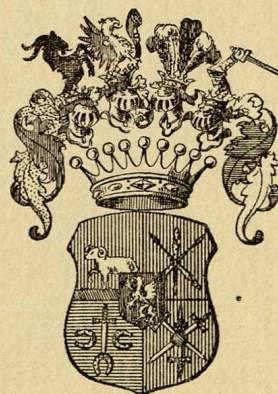
BAŻEŃSKI III.

— 100 —

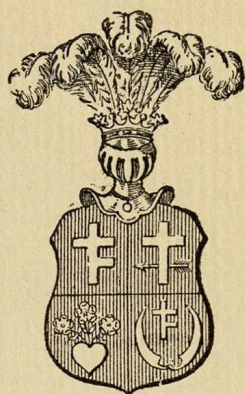
BAKOWSKI cz. Ryś.

— 101 —

BAKOWSKI Hrabia cz. Gryf odm.

— 102 —

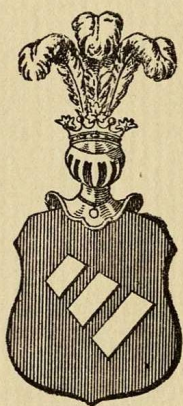
BEBRYKOWICZ cz. Prus I odm.

— 103 —

BECZKA.

— 104 —

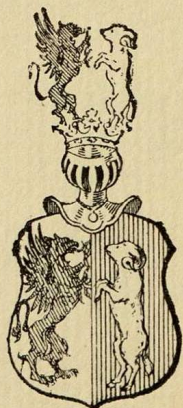
BEDLEWICZ I cz. Korczak odm.

— 105 —

BEDLEWICZ II.

— 106 —

BEHEM I.

— 107 —

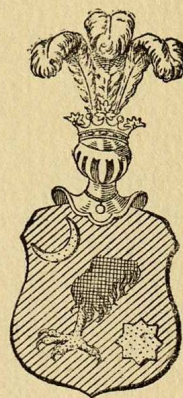
BEHEM II cz. Bem.

— 108 —

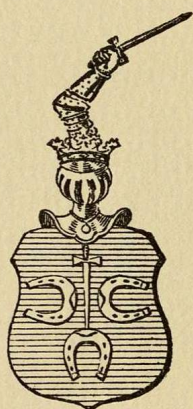
BEKAW.

— 109 —

BEKIESZ cz. Korniath.

— 110 —

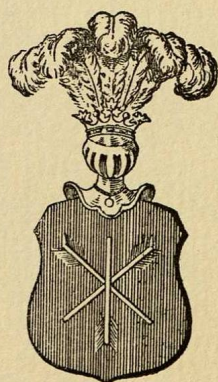
BELINA.

— 111 —

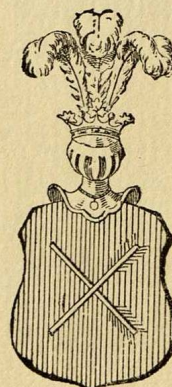
BELDOWSKI cz. Gozdawa odm.

— 112 —

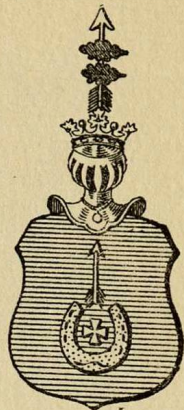
BELTY I.

— 113 —

BELTY II.

— 114 —

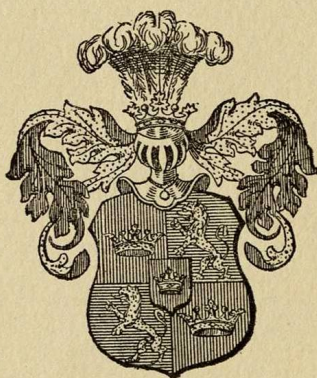
BELZA cz. Jastrzębiec odm.

— 115 —

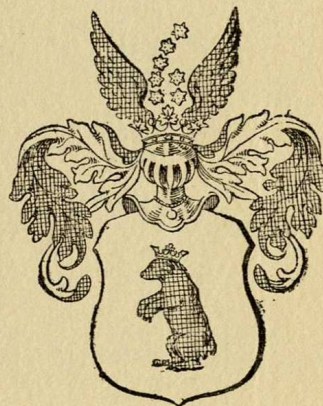
BENKIN.

— 116 —

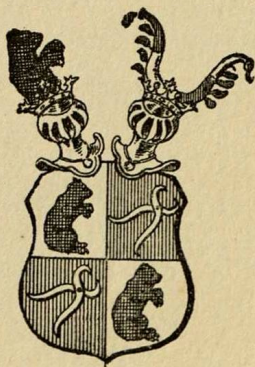
BENSA.

— 117 —

BERENS.

— 118 —

BERNSDORF.

— 119 —

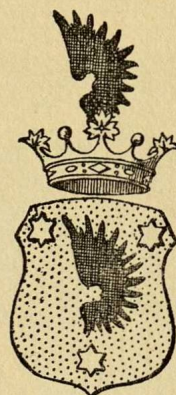
BEREŚNIEWICZ.

— 120 —

BERG cz. Brzozy.

— 121 —

BERG cz. Karmel.

— 122 —

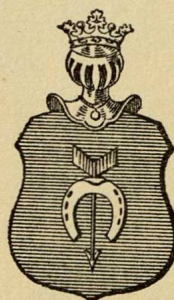
BERKLER.

— 123 —

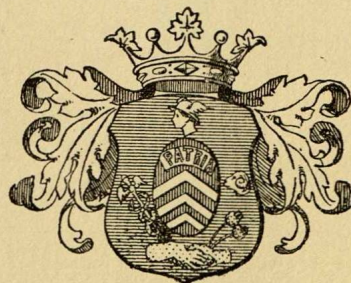
BERKOWICZ cz. Ostrzew odm.

— 124 —

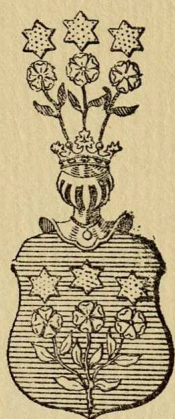
BERNATOWICZ-GIEYSZTOFF.

— 125 —

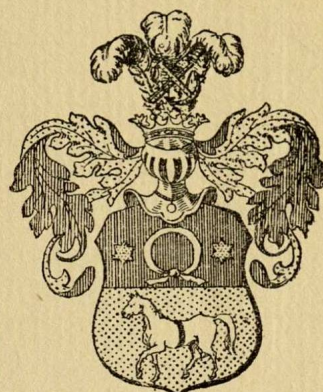
BERNAUX DE PICARDI.

— 126 —

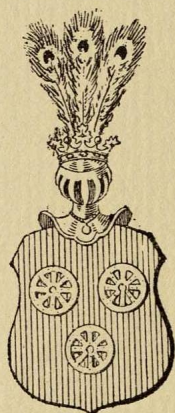
BERNOWICZ.

— 127 —

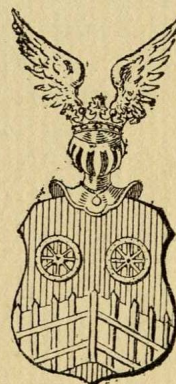
BERSIN.

— 128 —

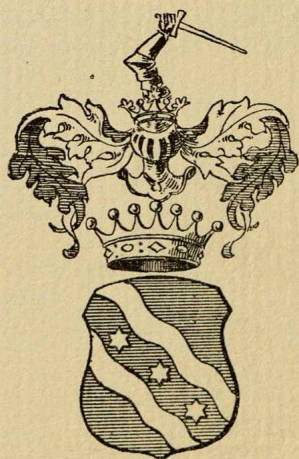
BERSZTEN I.

— 129 —

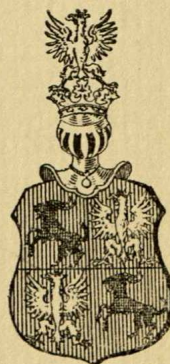
BERSZTEN II.

— 130 —

BERTRAND.

— 131 —

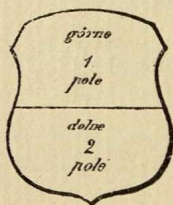
BERŻEWICZ.

— 132 —

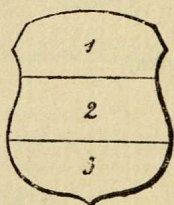
WSTĘP.

Powierzchnia tarczy nazywa się polem. — Opisujący herb powinien przedmioty umieszczone na tarczy nazywać, jak gdyby miał onę na piersiach, to jest że prawa strona tarczy, patrząc na nią wprost, będzie z lewej strony, a lewa — z prawej; jeżeli mówi się o przedmiocie na tarczy bez oznaczenia miejsca, to dany przedmiot umieszcza się pośrodku tejże, jeżeli zaś ten przedmiot przedstawia figurę ludzką lub zwierzęcą, bez określonego położenia, to taki przedmiot powinien być zwrócony w prawą stronę tarczy.

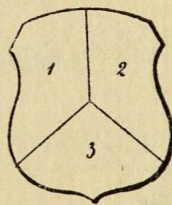
a) PODZIAŁ TARCZ.

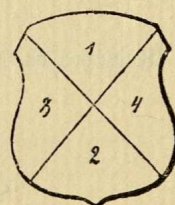
Ścięta.

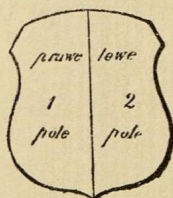
Dwuścięta.

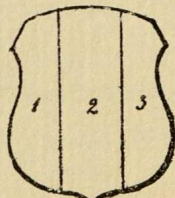
Trzypolowa.

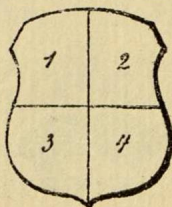
Czteropolowa.

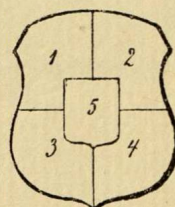
Dwudzielna.

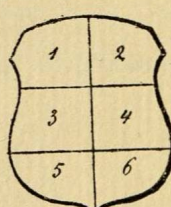
Trzydzielna.

Czterodzielna.

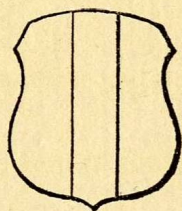

Pięciodzielna.

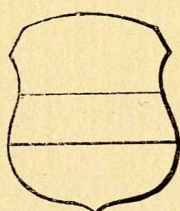

Sześciodelna i t. d.

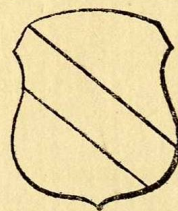
b) PASY.

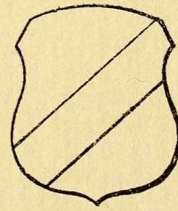
Pionowy.

Poprzeczny.

Ukośny prawy.

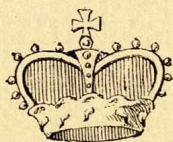

Ukośny lewy.

c) KORONY.

Szlachecka.

Książęca cz. Mitra.

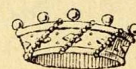
Margrabiowska.

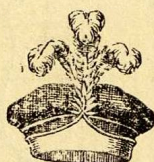
Hrabiowska.

Baronowska niemiecka.

Baronowska francuzka.

Wzór czapki napoleońskiej używanej zamiast korony i hełmu.

OBJAŚNIENIA OKREŚLEŃ I SKRÓCENŹ UŻYTYCH PRZY OPISIE HERBÓW.

- Ambr.* — Ambrosius Marcus. Arma sive insignia Regni Poloniae ejusque praecipuarum familiarum. Paryż. 8°.
- Anon.* — Anonim-Herbarz. Rękopism z XVIII wieku, własność Biblioteki Ordynacji Hr. Krasińskich. fol.
- Arch. ks. Sang.* — Archiwum Książąt Sanguszków w Sławucie. Lwów. 1887—97. 4°. T-w 5.
- Arch. b. Her.* — Archiwum akt byłej Heroldyi Królestwa Polskiego. (Obecnie w Petersburgu).
- Balt. Wap.* — Baltisches Wappenbuch. Wappen sämmtlicher der Ritterschaften von Livland, Estland, Kurland und Oesel. Stockholm. 1882. 4°.
- Barącz.* — Barącz Ks. Sadok. Żywoty sławnych ormian w Polsce. Lwów. 1856. 8°.
- Bers.* — Bersohn Matias. Studenci polacy na uniwersytecie bolońskim w XVI i XVII w. Kraków, 1890—94. 8°. Zesztytów 2.
- Bibl. Ord. Hr. Kras.* — Biblioteka ordynacji Hrabów Krasińskich w Warszawie.
- Bibl. Ord. Hr. Zam.* — Biblioteka ordynacji Hrabów Zamoyskich w Warszawie.
- Bibl. Warsz.* — Biblioteka Warszawska. Miesięcznik wychodzący w Warszawie in 8° od 1841.
- Bielski* — Bielski Marcin. Kronika Polska Kraków. 1597. fol.
- Bobr.* — Bobrinskij Al. Dworianskije rody, wniesionnyje w obszczyj gerbownik Wsierossijskoj Imperii. Petersburg. 1890. 8°. T-w 2.
- Bon.* — Boniecki Adam. Poczet rodów w Wielkiem Księstwie Litewskiem w XV i XVI wieku. Warszawa. 1887. 4°.
- Bork.* — { Borkowski Jerzy Seweryn Hr. Dunin. Rocznik szlachty Polskiej. Lwów. 1881-83. 16°. T-w 2.
Tegoż. Spis nazwisk szlachty polskiej. Lwów. 1887. 8°.
Tegoż. Genealogie żyjących rodów polskich. Lwów. 1894. 16°.
- Burke.* — Burke J. Esq. Genealogical and Heraldical dictionar. Londyn. 1839. 4°.
- Chmiel.* — Chmielowski Ks. Benedykt. Zbiór krótki herbów polskich, oraz wsławionych cnotą i naukami Polaków. Warszawa. 1763. 16°.
- Crol.* — { Crollanza di G. B. Giornale Araldico-Genealogico-Diplomatico. Piza. 4°. Pubblicato per cura della R. Accademia Araldica Italiana.
Tegoż. Dizionario Storico-blasonico. 1886.
- Cz.* — Czyli.
- Czarn.* — Czarniecki K. Łódzia. Herbarz polski podług Niesieckiego. Gniezno. 1875—81. 8°.
- Dar.* — Darowski. Znaki pieczętne ruskie. Paryż. 1862. 8°.

- Dług.* — Długosz Ks. Jan. Insignia seu clenodia Regni Poloniae. Kraków. 1851. 8°.
- Dorst.* — Dorst Leonard. Schlesisches Wappenbuch. Zgorzelice. 1847. 4°. T-w 3.
- Dok.* — Dokument.
- Duńcz.* — Duńczewski Stanisław. Herbarz wielu domów Korony Polskiej y W. X. Litewskiego. Lwów. 1757. fol. T-w 2.
- Dypl.* — Dyplom.
- Enc. W.* — Encyklopedia powszechna Orgelbranda. (Wielka) Warszawa 1859—67. 8°. T-w 28.
- Enc. M.* — Encyklopedia powszechna Orgelbranda. (Mała). Warszawa. 1883. 8°. T-w 13.
- Enc. Pow.* — Encyklopedia powszechna ilustrowana. Warszawa. 8°. Wychodzi od 1890 r.
- Helc.* — Helcel Z. Starodawne prawa polskiego pomniki. Kraków. 1857. 4° T-w 5.
- Hefn.* — Hefner Otto. Wappenbuch des blühenden Adels von Galizien. Monachium. 1864. 4°.
- Her. Kr. Pol.* — Herbarz urzędowy rodzin szlacheckich Królestwa Polskiego. Warszawa. 1853. 8°. T-w 2.
- Herold.* — Herold Polski. Kwartalnik heraldyczny pod redakcją Dra Piekosińskiego. Kraków. Wychodzi od 1897 r.
- Grit. Hild.* — M. Gritzner und Ad. M. Hildebrand. Wappenalbum der Gräflichen Familien Deutschlands und Oestereich-Ungarns etc. Lipsk. 1885—90. 4°. T-w 4.
- Jabłon.* — Jabłonowski Ks. Józef Aleksander. Heraldica to jest osada kleynotów rycerstwa y wiadomości znaków rycerskich, dotąd w Polsce nie objaśniona. Lwów. 1742, 1748 i 1752. 8°.
- Jabl.* — Jabłoński Fr. Herby rycerstwa polskiego. (Pamiętnik Sandomierski). Warszawa. 1829. 12°. T. I str. 429.
- Kanc.* — Księgi Kancelarskie.
- Kojał.* — Kojalowicz Ks. Wojciech Wijuk. Herbarz rycerstwa W. X. Litewskiego. Manuskrypt w Bibliotece uniwersyteckiej w Warszawie; drugi zaś w Bibliotece ordynacyi Hrabów Krasińskich.
- Kos.* — Kosiński Adam Amilkar. Przewodnik heraldyczny. Kraków—Warszawa. 1877—85. 16°. T-w 5.
- Koss.* — Kossakowski Hr. Stanisław Kazimierz. Monografie historyczno-genealogiczne niektórych rodzin polskich. Warszawa. 1859—72. 8°. T-w 3.
- Kras.* — Krasicki Ks. Ignacy. Dopiski do herbarza Niesieckiego, wyd. Bobrowicza.
- Krum.* — Kruman Antoni. O muślimach litewskich. Z notatki i przekładów litewskiego tatara Macieja Tuhana-Baranowskiego. Warszawa. 1896. 12°.
- Krzyż.* — Krzyżanowski Stanisław. Słownik heraldyczny dla pomocy w poszukiwaniach archeologicznych. Kraków. 1870. 12°.
- Ks.* — Księga.
- Kurop.* — Kuropatnicki Hr. Ewaryst Andrzej. Wiadomość o herbach domów szlacheckich w Koronie i W. Xsięstwie Litewskim. Warszawa. 1789. 4°.

- Lel.* — Lelewel Joachim. Herby w Polsce. (Polska, dzieje i rzeczy jej. T. IV. str. 221.) Poznań. 1856. 8°.
- Malin.* — Malinowski N. E. Heraldyka, czyli nauka o herbach. Warszawa. 1841. 4°.
- Małach.* — Małachowski Piotr Naęcz. Zbiór nazwisk szlachty z opisem herbów. Łuck. 1790. Lublin. 1805. 8°.
- Mał.* — Małecki Antoni Dr. Studya heraldyczne. Lwów. 1893. 8°. T-w. 2.
- Mier.* — Mieroszewski Hr. Stanisław. O heraldyce polskiej. Kraków. 1887. 8°.
- Mil.* — Milewski Ignacy Kapica. Herbarz. Kraków. 1870. 8°.
- M. Kor.* — Metryka Koronna.
- M. Lit.* — Metryka Litewska.
- Modzel.* — Modzelewski, Szambelan Stanisława Augusta. Przypiski do herbarza Małachowskiego. Rękopism w posiadaniu p. Jackowskiego.
- Ms.* — Manuskrypt.
- Niepor.* — Nieporożniew N. Spiski tytułowannym rodam i licam Rossijskoj Imperii. Petersburg. 1892. 4°.
- Nies.* — { Niesiecki Ks. Kacper. Korona polska przy złotej wolności, starożytnemi rycerstwa polskiego i W. X. Lit. kleynotami ozdobiona. Lwów. 1728—43. fol. T-w 4.
Tegoż. Herbarz polski. Wydanie Jana Nep. Bobrowicza. Lipsk. 1839—46. 8°. T-w 10.
- Not.* — Notices sur les familles illustres et titrées de la Pologne. Paryż. 1862. 8°.
- Obszcz. Gerb.* — Obszczij Gerbownik dworianskich rodow Wsierossijskoj Imperii, naczatyj w 1797 godu. Petersburg. fol. T. 10.
- Odm.* — Odmienny.
- O fam. prus.* — O familiach pruskich. (Konopackiego). Rękopism.
- Okol.* — Okolski Ks. Szymon. Orbis Polonus. Kraków. 1641—48. fol. T-w 3.
- Ottuv.* — Ottuv. Słownik naučný. Praga. 8°.
- Pail.* — Paillot Pierre. La vraie et parfaite science des armoiries. Paryż. 1641—61. fol. T-w 2.
- Pal.* — Palatio Joannes. Aristocratia ecclesiastica Cardinalium Sanctae romanae Ecclesiae. Wenecya. 1703. fol. T-w 5.
- Pan.* — Panegiryk.
- Papr.* — { Paprocki Bartosz. Gniazdo cnoty. Kraków. 1578. fol.
Tegoż. Herby rycerstwa polskiego. Kraków. 1584. fol. i 1858. 4°.
- Piek.* — { Piekosiński Franciszek Dr. O dynastycznym szlachty polskiej pochodzeniu. Kraków. 1888. 8°.
Tegoż. Rycerstwo polskie wieków średnich. Kraków. 1895—96. 8°. T-w 2.
- Pocz. Szl. Gal.* — Poczet szlachty galicyjskiej i bukowińskiej. Lwów. 1857. 4°.

- Pol.* — Polaczek Leon. Spis rodzin szlachty polskiej. Kraków. 1893—94. 8°. Wyszło tylko zeszytów trzy.
- Potk.* — Potkański Karol. Zapiski herbowe z dawnych ksiąg ziemskich. Kraków. 1885. 4°.
- Pot.* — Potocki Wacław. Poczet herbów szlachty Korony Polskiej y Wielkiego Xięstwa Litewskiego. Kraków. 1696. fol.
- Rac.* — Raccolta d'armi gentilizie italiane.
- Riet.* — Rietstap Z. B. Armorial général. Gouda. 8°. T-w 2.
- Sieb.* — Siebmacher Johann. Wappenbuch. Norymberga. 1854—94. Zeszytów 370.
- Sp. Szl. Fol.* — Spis szlachty polskiej. Warszawa. 1851—54. 16°. T. 1 i dwa dodatki.
- Sp. Dw.* — Spisok familiam i licam utwierdzennym okonczatielno w dworianskom dostoinstwie. 1725—1841. fol. T-w 2.
- Spr. Kom. Hist. Szl.* — Sprawozdania komisji do badania historii sztuki w Polsce. Kraków. 1877—97. 4°. T-w 6.
- Stup.* — Stupnicki Hipolit. Herbarz polski i imionospis zasłużonych w Polsce ludzi wszystkich stanów i czasów. Lwów. 1855. 4°.
- Ulan.* — { Ulanowski Bolesław Dr. Inscriptiones clenodiales, ex libris judicialibus Palatinatus Cracoviensis. Kraków. 1885. 4°.
Tegoż. Materyały do historii prawa i heraldyki polskiej. Kraków. 1886. 4°.
- Vol. Leg.* — Volumina Legum. Petersburg. 1859—60. 4°. T-w 8 i 2 inwentarza.
- Warsz.* — Warszucki Wacław. Imion herbowych z urodzenia szlacheckiego wyrachowanych, summaryusz. Gdańsk. 1782. 8°.
- Wiel.* — Wielądsko Wojciech Wincenty. Heraldyka czyli opisanie herbów w jakim który jest kształcie. Warszawa. 1792—98. 8°. T-w 5.
- Wilcz.* — Wilczyński. Herbarz starodawnej szlachty, podług heraldyków polskich. Paryż. 1859. 4°.
- Własn.* — Własność.
- Zedl.* — Zedlitz-Neukirch Frh. L. v. Neues Preussisches Adels-lexicon. Leipzig. 1842—43. 8°. T-w 5. i suplement.
- Ziel.* — Zieliński Władysław Kornel. Herbarzyk. (Rękopism w posiadaniu p. Jackowskiego).
- Żychl.* — Żychliński Teodor. Złota księga szlachty polskiej. Poznań. 1879—97. 8°. T-w 19.

OPISY HERBÓW.

ABDANK I. Abdanek, Awdancz, Awdaniec, Habdank, Haudaniec, Haudancz, Białkotka, Biłkotka, Biołkotka, Czelejów, Łekawa, Łekawica, Skuba. W polu czerwonym dwie krokwie srebrne, połączone na kształt litery **W**. Nad hełmem w koronie także wyobrażenie. Jeden z najstarszych herbów piastowskich, na Szląsku spotykany w XII wieku. *Dług.; Papr.; Okol.; Nies.; Małach.; Warsz.; Czarn.*

ABDANK II. W polu czerwonym dwie krokwie srebrne, połączone na kształt litery **W**. Nad hełmem w koronie pół lwa złotego, zwróconego w lewo i trzymającego w łapach także krokwie. Odmiana powstała prawdopodobnie w drugiej połowie XIV w. *Papr.; Nies.; Her. Kr. Pol.*

ABRAHAMOWICZ cz. Jastrzębiec odm. W polu błękitnym w środku złotej podkowy ocelami do góry — krzyż złoty kawalerski bez lewego ramienia. Nad hełmem w koronie na ogonie pawim jastrzęb czarny z pierścieniem w dziobie. Odmiana z XVI w. *Nies.; Koj. Ms.; Małach.*

ABRAHAMOWICZ cz. Kotwica odm. — W polu błękitnym nad kotwicą srebrną — słońce. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Indygenat Austriacki z d. 14 Kwietnia 1817 r. *Barącz. Bork.*

ABRAHIMOWICZ. — W polu barwy niewiadomej jarzmo tatarskie z kółkiem u góry. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Herb tatarski z końca XIV lub początku XV w. *Dok. z r. 1591. Własność p. Wittyga.*

ABRAMOWICZ cz. Lubicz odm. — W polu błękitnym na barku srebrnej podkowy krzyż srebrny kawalerski, wewnątrz podkowy także krzyż, lecz bez lewego ramienia. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Odmiana z XVI w. *Nies.; Wilcz.*

ABSTAGEN. — W polu czarnym pół lwa złotego wyskakuje z za muru o trzech rzędach cegieł. Na hełmie bez korony czapka czarna scytyjska z wyłogiem czerwonym i z sześcioma w koło piórami koguciami, na przemianę czarnymi i czerwonymi. Labry czerwone podbite czarnym. Nadany Jakóbowi Abstagen 15 Kwietnia 1527 r. *M. Kor. Ks. 40. str. 826.; Piek.*

ABSZLANG cz. Łopot — W polu czerwonym dwa łopoty złote ukośnie skrzyżowane. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Początek herbu niewiadomy. *Papr.; Nies.; Koj. Ms.; Okol.*

ACHINGER I cz. Aichinger I. — W polu złotem siedząca wiewiórka czerwona. Nad hełmem w koronie także wiewiórka pomiędzy dwiema trąbami czarnymi. Przyniesiony z Niemiec w r. 1455. *Papr.; Nies.; Warsz.; Czarn.*

ACHINGER II cz. Aichinger II. — W polu złotem siedząca wiewiórka czerwona. Nad hełmem w koronie także wiewiórka pomiędzy dwoma rogami jeleniemi. Odmiana z końca XV lub początku XVI w. *Małach.*

ACHINGER III cz. Aichinger III, cz. Kieystucz. — Na tarczy ściętej w górnej części dwudzielnej w polu pierwszym czerwonym baszta srebrna, w drugim — złotem na pagórku zielonym o trzech wierzchołkach siedzi wiewiórka czerwona; w części zaś dolnej cztery pasy ukośnie prawe: czarny, złoty, czerwony i srebrny. Nad hełmem w koronie, pomiędzy dwoma orłami skrzydłami: prawem w połowie srebrnym w połowie czerwonym, a lewym w połowie czarnym i w połowie złotem pół męża zbrojnego wprost z mieczem wzniesionym w prawej, a z jabłkiem złotem w lewej ręce. Odmiana nadana 2 Kwietnia r. 1577 Augustynowi Achingerowi przez Ces. Rudolfa. *Papr.; Nies.; Małach.; Warsz.; Czarn.*

ACHMAT. — W polu błękitnym nad skałą o trzech wierzchołkach strzała złota rozdarta, żelźcem na dół. Nad hełmem w koronie półksiężyc złoty rogami do góry. Herb nadany w drugiej połowie XVIII w. *Czarn.; Her. Kr. Pol.*

DAMOWICZ cz. Leliwa odm. — W polu czerwonym z prawej strony sześciopromienna gwiazda srebrna, z lewej zaś — półksiężyc srebrny rogami na dół obejmuje strzałę żelźcem do góry. W hełmie bez korony dwa skrzydła. Początek Herbu niewiadomy. *Dok. własn. p. Dziadulewicza.*

DAMOWICZ cz. Trąby odm. — W polu barwy niewiadomej trzy trąby z nawiazaniami, na połączeniu munsztuków drzewo, na którym gniazdo ze stojącym bocianem. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Herb z XVI w. *Dok. z r. 1590, własn. p. Wittyga.*

DERKAS. — W polu złotym na pagórku zielonym stoi na jednej nodze orzeł czarny, z głową zwróconą w lewo, ze skrzydłami podniesionymi. Nad hełmem w koronie trzy czarne pióra strusie. Labry czarne podbite złotem. Początek herbu niewiadomy. *Nies.; Bork.; Balt. Wap.*

AKSAK I (Axak), Akszak, Kara, Obrona. — W polu barwy niewiadomej, prawdopodobnie czerwonej, dwa trójkąty wierzchołkami złączone, przez połączenie przechodzi strzała żelźcem w prawo. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Herb tatarski z XIV w. *Koj. Ms.; Pick.; Dok. z r. 1631 własn. p. Jackowskiego.* Niezapreczenie jest to herb tatarski, jak to same nazwy jego wskazują: Aksak po turecku znaczy kulawy, a kara — czarny. *Krum. str. 68.*

AKSAK II. — W polu barwy niewiadomej, prawdopodobnie czerwonej, dwa serca końcami złączone, przez połączenie przechodzi strzała żelźcem w prawo. Herb powstał z Aksaka I. *Dok. z r. 1644. własn. Bibl. Ord. Kras.*

AKSAK III. — W polu czerwonym serce purpurowe ukośnie w prawo końcem leżące, przez środek z góry na dół strzałą przeszyte. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Herb ten powstał prawdopodobnie z Aksaka II w końcu XVII lub w początkach XVIII w. *Nies.; Warsz.; Czarn.*

ALABANDA, Alaband, Allabanda, Albaland, Alba-luna, Bielina. — W polu czarnym na półksiężycu srebrnym, takież barwy łeb koński z szyją w lewo. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Jeden z dawniejszych herbów polskich wspomniany w zapiskach sądowych już w r. 1448. *Paprz.; Nies., Mat.; Helc. II. Nr. 3335; Warsz.; Czarn.*

ALABIS cz. Rubiesz odm. — W polu błękitnym nad trzema wrębami srebrnymi, ku dołowi stopniowo zmniejszającymi się, strzała srebrna żelźcem do góry, u dołu rozdarta. Nad hełmem korona. Herb z XVI w. *Paprz.; Nies.; Malach.; Czarn.; Bork.*

ALAN, Allan, Allen. — Na tarczy ściętej w polu górnym błękitnym pięciopromienna gwiazda złota pomiędzy dwiema muszlami srebrnymi, konchą ku górze; w polu zaś dolnym srebrnym dwie rzeki błękitne w poprzek jedna nad drugą. Nad koroną zawój skręcony z błękitnej i srebrnej materyi, na którym medal z wyobrażeniem psiej głowy. Tarczę podtrzymują dwa psy. Godło: TRIUMPHO MORTE TAM VITA. Indygenat z XVIII w. *Żychl. III.; Burke.; Akta kościoła Ewangelickiego w Sielcu.*

ALANT, Alantse. — Na tarczy ściętej pole górne złote, w dolnym błękitnym, lub koloru wody, ryba-głowacz (niem. Alant). Nad tarczą hełm. Indygenat 17 Stycznia r. 1569 Mikołajowi Alantse. *M. Kor. Ks. 101. str. 310.; Paprz.; Pick.*

ALBEDYL, Albedylla. — W polu błękitnym pień złoty ukośno prawy, o dwóch sękach z jednej, a jednym z drugiej strony; w prawym dolnym rogu tarczy półksiężyc srebrny rogami do pnia, a w lewym górnym — sześciopromienna gwiazda srebrna. Nad hełmem w koronie pięć piór pawich. Labry błękitne podbite z prawej strony srebrem, a z lewej — złotem. Indygenat z 1775 r. *Vol. Leg. VIII. str. 294.; Balt. Wap*

ALBERGATTI. — W polu błękitnem pas ukośny prawy barwy srebrnej z brzegami czerwonymi. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Indygenat za Stanisława Augusta z r. 1790. *Bork.; Pail.; Rac.*

ALBERTRANDI. — Na tarczy ściętej w górnem czerwonym polu orzeł biały zwrócony w lewo, w dolnem błękitnem — drzewo zielone o czterech korzeniach, pomiędzy dwoma białymi liliami. Nad tarczą korona. Nadany w r. 1776 Janowi Albertrandiemu Kanonikowi Gnieźnieńskiemu, późniejszemu biskupowi Zenopolitańskiemu. *Vol. Leg. VIII. str. 119.; Bork.; Dokument z r. 1801. własność p. Gieysztor.*

ALBRICH. — W polu błękitnem nad wieżą srebrną o trzech blankach korona złota. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie: złote pomiędzy dwoma błękitnymi. Labry błękitne podbite złotem. Nadany w r. 1793 Franciszkowi Albrich z przydomkiem z Ehrenwerth przez Cesarza Niemieckiego, Franciszka II. *Hefn.; Bork.*

ALEKSANDER PAN cz. Czaki. — Na tarczy ze skrajem złotym, w polu czerwonym głowa tureckiego wezyra w czapce zielonej z niebieskim wiszącym w lewo chwastem i zawoju białoróżowym, na którym półksiężyc złoty rogami do góry, pomiędzy dwoma piórkami złotymi. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie przeszyte strzałą srebrną w lewo. Indygenat z sejmu r. 1767—68 Franciszkowi Floryanowi Czaki. *Vol. Leg. VII. str. 802—3.; Bork.; Her. Kr. Pol.*

ALEKSANDROWICZ cz. Kosy odm. — W polu czerwonym dwie kosy ukośnie na krzyż końcami w górę, a ostrzami do środka, przez które schodzą się dwa miecze rękojeściami złotymi do góry i na dół obrócone. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Herb z XV w. *Nies.; Bork.; Małach.; Warsz.; Czarn.; Her. Kr. Pol.*

ALEKSANDROWICZ (*Alexandrowicz*) cz. Kosy odm. — W polu czerwonym dwie kosy ukośnie na krzyż końcami w górę, a ostrzami do środka, przez które schodzą się dwa miecze, rękojeściami złotymi do góry i na dół obrócone. Nad tarczą mitra. Odm. *Dok. u Prof. St. Hr. Tar-nowskiego.*

ALEKSANDROWICZ Hrabia. — Na tarczy ze skrajem złotym w polu czerwonym dwie kosy ukośnie na krzyż końcami w górę, a ostrzami do środka, przez które schodzą się dwa miecze z rękojeściami złotymi do góry i na dół obrócone. Nad koroną hrabiowską hełm z koroną szlachecką i trzema piórami strusimi: złotem pomiędzy czerwonymi. Labry czerwone podbite złotem. Tytuł nadany 9 Października r. 1800 Stanisławowi Aleksandrowiczowi przez Franciszka II Cesarza Rzymskiego. *Her. Kr. Pol.; Koss.*

ALEMANI, Allemani, Alameni. Na tarczy dwudzielnej w polu prawem błękitnem dwa pasy srebrne ukośnie prawe; w lewym zaś srebrnem ściętem, od góry dwie kule działowe obok siebie leżące, od dołu — jedna. Nad hełmem w koronie panna do kolan z włosami rozpuszczonemi, z wieńcem wawrzynowym na głowie i takimiż w prawej ręce, lewą trzyma na biodrze. Przyniesiony z Włoch w r. 1566. *Papr.; Nies.; Małach.; Warsz.; Czarn.*

ALLAS-ARMAS. — W polu srebrnem dwa pasy błękitne ukośnie prawe. Nad hełmem korona. Pod tarczą na wstędze godło: ALLAS ARMAS. Przyniesiony z Francji w r. 1793 przez rodzinę Marassé, w Krakowskim znany od 1807. *Bork.; Kos. III.*

ALOPEUS Hrabia. — W polu błękitnem na pasie złotym ukośno — prawym klucz czarny zębami do góry, po obu stronach pasa po jednym medalu srebrnym z wyobrażeniem popiersia. Nad hełmem bez korony łabędź srebrny z sześciopromienną gwiazdą złotą na głowie. Indygenat Kr. Pols. w r. 1820. Dawidowi Alopeus. *Balt. Wap.; Kos. I.*

ALOY. — W polu barwy niewiadomej — orzeł złoty. Nad hełmem korona. Indygenat za Stan. Aug. z r. 1768. *Vol. Leg. VII. str. 799.; Bork.*

ALTEKSWANGE (*Altexwange*) Alekswange. — Na tarczy ściętej przez dwa pola: górne srebrne, a dolne, czerwone, litera **S** złota; po bokach tej litery u góry po jednej róży czerwonej a w dolnym zakręcie tejże litery trzecia róża biała. Nad hełmem w koronie także litera **S** złota. Indygenat 10 Kwietnia r. 1525 Jakóbowi Alekswange. *M. Kor. Ks. 39. str. 351.; Piek.*

AMADEJ (*Amadey*), Amadejowa, Hamadejowa. — W polu czerwonym orzeł biały, patrzący w lewo w koronie złotej, bez ogona, w dziobie pierścień trzyma. Nad hełmem w koronie pięć piór strusich. Herb z XIV w. *Paprz.; Okol., Nies.; Warsz.; Czarn.*

AMANDI — W polu barwy niewiadomej nad trzema belkami pół lwa w koronie z sercem palającym w łapach. Nad hełmem korona. Herb z XVI w. *Krzyż.*

AMBOTEN. — W polu błękitnym krzesło złote. Nad hełmem w koronie pomiędzy dwiema gałązkami wawrzynu także krzesło. Początek herbu niewiadomy. *Nies.; Bork.; Balt. Wap.*

AMBROS. — Na tarczy ściętej w polu górnym błękitnym lew wspięty trzyma wagę; w dolnym szachownica czerwono-srebrna. Nad hełmem w koronie pół lwa takiego, jak na tarczy. Nadanie austriackie w r. 1790 Janowi Ambros z przydomkiem z Rechtenberg'u. *Bork.; Pocz. Szl. Gal.;*

AMBROŻEWICZ cz. Bajbuza odm. — W polu czerwonym w około dzidy czarnej żeleźcem na dół — wąż okręcony ogonem w górę. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Początek odmiany niewiadomy. *Nies.; Bork.; dok. u rodziny.*

AMIROWICZ. — W polu błękitnym kotwica srebrna trójzębna, u góry uwieńczona wawrzynowym wieńcem pomiędzy dwoma gwiazdami. Nad tarczą dwa hełmy: nad prawym z labrami czerwono-złotymi w koronie pół merkurego ze skrzydłami wprost, z wieńcem wawrzynowym w prawej, a z laską symboliczną w lewej ręce; nad lewym zaś z labrami czerwono-srebrnymi w koronie trzy pióra strusie: złote, czerwone i białe. Nadany d. 22 Września r. 1807 Grzegorzowi Amirowiczowi z przydomkiem z Kłodacza przez Cesarza Franciszka II. *Hefn.; Bork.*

ANCUTA. — W polu błękitnym strzała żeleźcem do góry, pomiędzy gwiazda z prawej, a półksiężycem doń z lewej strony. Nad hełmem korona. Herb z XVI w. *Nies.; Małach.; Warsz.; Czarn.*

ANDERSEN. — W polu błękitnym krokiew czerwona, po bokach i w środku po krzyżu złotym z końcami ramion na kształt lilii. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Indygenat z r. 1673 Piotrowi Benedyktowi Andersen. *Vol. Leg. V. str. 152.; Burke.*

ANDRAULT DE BUY. — Na tarczy dwudzielnej, w polu prawym czerwonym pół orła białego w koronie, snop złoty w szponie trzyma; w lewym — ściętem. od góry, błękitnym dwie i jedna gwiazdy złote, od dołu zaś czerwonym trzy rzeki srebrne w poprzek idące, przez które pas błękitny ukośny prawy z trzema podwójnymi liliami srebrnymi jedna za drugą. Indygenat z r. 1658 Franciszkowi Andrault de Buy. *Vol. Leg. IV. str. 566.; Nies.; Warsz.; Czarn.; Bork.; Her. Kr. Pol.*

ANDRUSKI. — W polu barwy niewiadomej litera **h** u góry przekrzyżowana, u dołu zaś w prawo wąsem zakończona. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Dawny herb. ruski. *Piek.*

ANDRUSZKIEWICZ cz. Mogiła odm. — W polu czarnym mogiła srebrna, na niej i z boków utkwiono po krzyżu złotym. Nad tarczą mitra książęca. Początek odmiany niewiadomy. *Kof. Ms.; Kos. III.*

ANDRYCHIEWICZ. — W polu barwy niewiadomej róża czerwona. Nad tarczą korona. Nadanie w r. 1790. *Bork.; Dok. u rodziny.*

ANDRYCHOWICZ cz. Andrychewicz. — W polu błękitnem dwa bułaty złotemi jęlcami do góry ukośnie skrzyżowane, na złączeniu róża złota. Nad hełmem w koronie pół lwa złotego, trzymającego bułat wzniesiony do cięcia. Nadany Janowi i Kazimierzowi Andrychowiczom w r. 1775. *Vol. Leg. VIII. 303.; Nies.; Bork.; Ziel. Ms.*

ANDRZEJKOWICZ cz. Andrejkowicz cz. Pielesz, odm. — W polu czerwonym, pomiędzy dwoma gwiazdami sześciopromiennymi, dwa miecze skrzyżowane ostrzami do góry. Nad tarczą hełm z koroną. Początek odmiany z drugiej połowy XVI w. *Dok. z końca XVI w. własn. p. Biziera.*

ANDRZEJOWSKI cz. Prus I. odm. — W polu czerwonym półtora krzyża srebrnego, przesytego strzałą w lewo ukośnie do góry. Nad hełmem w koronie ręka zbrojna ze wzniesionym mieczem. Odmiana z XVI w. *Nies.; Czern.; Bork.; Koj. Ms.*

ANHALT. — Na tarczy dwudzielnej w prawem polu złotem pięć poprzecznych pasów czarnych, które prawoukośnie przecina korona zielona; w lewem zaś srebrnem — pół orla czerwonego głową w lewo. Nad hełmem w koronie pięć piór strusich. Indygenat z r. 1785 ks. Anhalt-Köthen. *Bork.; Dyaryusz Sejmu z r. 1785. str. 499.*

ANKWICZ Hrabia cz. Abdank odm. — W polu czerwonym dwie srebrne krokwie, złączone na kształt litery **W**. Nad hrabiowską koroną — także krokwie. Labry czerwone podbite srebrem. Tytuł austriacki nadany w r. 1778 Józefowi Ankwicz. *Kos. I.; Bork.*

ANREP. — W polu złotem grzebień czarny zębami na dół prawoukośnie leżący. Nad hełmem w koronie, pomiędzy dwoma orłami skrzydłami: prawem złotem, a lewem czarnem — także grzebień. Herb pochodzenia niemieckiego — inflancki. *Balt. Wap.; Bork.*

ANTICI. — W polu błękitnem pas pionowy złoty, po obu stronach którego po dwie sześciopromienne gwiazdy srebrne jedna nad drugą. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Indygenat w r. 1768 Franciszkowi Antici. *Vol. Leg. VII. 799.; Rac.; Nies.; Bork.*

ANTONIEWICZ. — W polu srebrnem gałązka z listkami i trzema różami czerwonymi. Nad hełmem w koronie także gałązka. Nadanie Józefa II Cesarza Rzymskiego d. 23 Września r. 1789 Jakóbowi i Dominikowi Antoniewiczom. *Bork.; Pocz. Szl. Gal.; Dok. u rodziny.*

ANZELIERI. — W polu barwy niewiadomej trzy głowy ludzkie brodate, brodami stykające się z sobą; dwie u góry, a jedna na dole. Nad hełmem korona. Indygenat r. 1694 Ałoizemu Anzelieri. *Bork.; Krzyż.; Kos. I.*

APRAKSIN (*Apraxin*). — Na tarczy czterodzielnej, na polach I czerwonym, a II złotem nad bułatem ze złotą rękojeścią ostrzem w dół, a końcem w lewo — korona złota; na polach zaś III złotem, a IV błękitnem dwa działa czarne skrzyżowane ukośnie, wylotami do góry. Nad hełmem korona. Labry podbite złotem, z prawej strony błękitne, a z lewej — czerwone. Tarczę podtrzymuje dwóch łuczników tatarskich z łukami w ręku i kołczanami przez plecy, w koszulkach drucianych i spodniach czerwonych obcisłych. Indygenat z r. 1778 Piotrowi Apraksinowi. *Vol. Leg. VII. 796.; Obszcz. Gerb. II. 45.*

ARAŻ. — W polu czerwonym koń biały przednią prawą podniesioną nogą przytrzymuje buńczuk. Nad hełmem w koronie półksiężyc złoty rogami do góry. Herb tatarski z XV w. *Her. Kr. Pol.; Krum.*

ARCEMBERSKI. — Na tarczy ściętej w polu górnem barwy niewiadomej — jeleni, w dolnem — szachownica. Nad tarczą w koronę utkwione trzy strzały. Przyniesiony z Pomorza przez Jana Herzberga. *Nies.; Warsz.; Bork.; Czarn.*

ARŁAMOWSKI. — W polu czerwonym, trzy sześciopromienne gwiazdy złote: dwie i jedna. Nad hełmem w koronie pół męża zbrojnego wprost, przez pierś przeszytego strzałą żelźcem w lewo. Herb XV w. *Bork.*; *Rocz. Szl. I. 439. i II. 408.*

ARNOLD. — W polu barwy niewiadomej, pas ukośny lewy, nad nim gwiazda sześciopromienna, pod nim bat okręcony na biczysku. Nad hełmem w koronie pomiędzy dwoma skrzydłami gwiazda sześciopromienna. Indygenat z r. 1777 Jerzemu Chrystyanowi Arnold. *Enc. M. V. 31.*; *Dok. własn. p. Gieysztor.*

ARQUIEN DE LA GRANGE. — W polu błękitnym, podwójna lilia srebrna podtrzymywana przez dwa wspięte jelenie barwy naturalnej. Nad tarczą korona. Indygenat z r. 1685 Ludwikowi de la Grange. *Nies.*; *Her. Kr. Pol.*; *Bork.*

ARUMOWICZ cz. Szreniawa odm. — W polu czerwonym rzeka srebrna, na kształt litery **S** odwróconej, z krzyżem złotym u góry. Nad hełmem w koronie pomiędzy dwoma jeleniami rogami — sowa wprost. Początek odmiany niewiadomy. *Z ex-libris'u po ś. p. Siemnickim.*

ASCH cz. d'Asch. — W polu czerwonym trzy krokwie srebrne jedna nad drugą. Nad tarczą francuska baronowska korona, nad nią trzy helmy: nad środkowym w koronie czapka srebrna spiczasta z czerwonym wyłogiem i z czterema krokiewkami czerwonymi, nad sobą położonemi, zakończona złotą kulą z trzema piórami strusimi: białem pomiędzy czerwonymi; nad hełmem prawym w koronie pół lwa złotego w lewo, trzymającego chorągiew obramowaną złotem, o polach białem i czerwonym; nad lewym zaś — w koronie pół gryfa srebrnego z wzniesionym mieczem w prawej szponie. Labry czerwone podbite srebrem. Tarczę podtrzymują: z prawej strony lew czarny, trzymający w lewej łapie chorągiew takąż jak opisana wyżej, a z lewej — gryf srebrny z mieczem w prawej szponie. Pod tarczą na wstędze godło: VIRTUTE DVCE, Indygenat z r. 1768 Janowi d'Asch. *Vol. Leg. VII. 796.*; *Bork.*; *Obsz. Gerb. V. 126.*

AULOK, Aulock. — W polu błękitnym, wół czarny. Nad hełmem w koronie pół takiegoż wołu. Początek herbu niewiadomy. *Żychl III.*; *Pail. I. Dorst.*

AURSZWALD, Aruszwald. — W polu czarnym, dwa lwy srebrne jeden nad drugim. Nad hełmem bez korony czarny łeb żubra wprost. Labry czarne podbite złotem. Przy niesiony z Niemiec w XVI w. *Nies.*; *Ms. o fam. Prus.*; *Małach.*; *Warsz.*; *Czarn.*

AZULEWICZ. — W polu czerwonym strzała srebrna żelźcem do góry. Nad tarczą w koronie ręka zbrojna ze wzniesionym mieczem. Nadanie w r. 1768 Aleksandrowi Azulewiczowi. *Czarn.*; *Her. Kr. Pol.*

BABEL. — Na tarczy ściętej w polu górnem białem czarna księga ze złożonym brzegiem, w dolnem zaś błękitnem — wieża srebrna o trzech blankach. Nad hełmem w koronie podobna wieża, na której takąż księga. Labry błękitne podbite srebrem. Nadany w r. 1793 Floryanowi Babel z przydomkiem von Fronsberg przez Franciszka II Cesarza Niemieckiego. *Hefn.*; *Bork.*

BACCIARELLI. — Na tarczy dwudzielnej, w polu prawem czerwonym pół orla białego w koronie złotej, w lewym zaś srebrnem — cztery pionowe pasy czerwone, przez które dwie srebrne ryby jedna nad drugą w poprzek, pomiędzy temiż ośmiopromienna gwiazda złota. W hełmie bez korony pomiędzy dwoma białymi skrzydłami orlemy ośmiopromienna gwiazda złota, a z obu stron hełmu po trzy pióra strusie. Labry czarne podbite srebrem. Nadany r. 1771 Marcellemu Bacciarelemu. *Vol. Leg. VII. 801.*; *Czarn.*; *Her. Kr. Pol.*

BADENI Hrabia cz. Bończa odm. — W polu błękitnym jednorożec biały. Nad tarczą korona hrabiowska, nad nią hełm z koroną i pół takiegoż jednorożca. Labry błękitne podbite srebrem. Tarczę podtrzymują dwa lwy. Dyplom nadany Kazimierzowi Badeniemu d. 8. Listopada r. 1845. przez Cesarza Austriackiego Ferdynanda. *Gr. Hild.*; *Hefn.*; *Bork.*

BAECKER. Na tarczy czterodzielnej w I i IV polach złotych, na murawie leży młot przed otworem ciemnym, o skraju złotym w skale błękitnej wykutym; w II i III błękitnych — snop złoty w którym utkwiony rękojeścią takież sierp barkiem w prawo. Nad hełmem w koronie skrzydło orle: pół z prawej strony złote, a z lewej błękitne. Labry błękitne podbite złotem. Nadany r. 1793 Antoniemu Baecker z przydomkiem z Salzheim, przez Franciszka II Cesarza Niemieckiego. *Hefn.; Bork.*

BAJBUZA. — W polu czerwonym strzała żelźcem na dół przebija głowę węża w około niej okręconego, u dołu trzy grzyby białe. Nad hełmem korona. Herb pochodzenia tatarskiego, prawdopodobnie z XVI wieku. *Nies.; Warsz.; Czarn.; Her. Kr. Pol.*

BAKAŁOWICZ. — W polu czerwonym nad półksiężycem złotym bułat ostrzem do góry i strzała srebrna żelźcem na dół ukośnie skrzyżowane. Nad hełmem w koronie ręka zbrojna z mieczem. Nadany dnia 2 Września r. 1775. Janowi Bakałowiczowi. *Vol. Leg. VIII. 295.; Her. Kr. Pol. Czarn.; Bork.*

BALCEROWICZ. — Na tarczy ściętej w polu górnym czerwonym pół ryby głową do góry; w dolnym zaś dwudzielnym, w I czerwonym łabędź biały, w II błękitnym pas srebrny ukośny lewy z trzema różami rzędem, pod pasem na podkowie srebrnej barkiem do góry — krzyż złoty, a na nim kruk czarny z pierścieniem złotym w dziobie. Nad hełmem korona. Początek odmiany z r. 1680. *Krzyż.; Bork.; Pol.; Dok. u rodziny.*

BALIATS. — W polu błękitnym łuk napięty ze strzałą żelźcem do góry z końcem bez opierzenia na trzy części rozdartym. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Początek odmiany niewiadomy. *Piek.*

BANDINELLI. — Na tarczy pole złote. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Indygenat z r. 1726. Aleksandrowi, Franciszkowi i Michałowi braciom Bandinelli. *Vol. Leg. VI. 454.; Bork; Croll.*

BARBERIUSZ. — W polu błękitnym pomiędzy trzema sześciopromiennymi gwiazdami złotymi, z których dwie u góry, a jedna u dołu — podkowa złota z krzyżem kawalerskim złotym na barku. Nad hełmem w koronie chart z obrozą. Indygenat z r. 1607 dany Wilhelmowi Barberius'owi. *Vol. Leg. II. 1622.; Nies.; Małach.*

BARDELEBEN. — W polu czerwonym topór srebrny o złotem toporzysku ostrzem ukośnie w prawo, pod ostrzem — róża biała. Nad hełmem korona. Indygenat z r. 1768. Janowi Krzysztofowi Bardeleben. *Vol. Leg. VII. 799.; Pail.*

BARTKOWSKI cz. Przegonia odm. — W polu czerwonym miecz ostrzem na dół pomiędzy barkami dwóch złotych półksiężyców. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Początek odmiany niewiadomy. *Dok. z r. 1661, własn. p. Wittyga.*

BARTLIŃSKI. — W polu błękitnym na pieńku o dwóch sękach sowa czarna z wzniesionymi skrzydłami. Nad hełmem korona. Początek herbu niewiadomy. *Ms. o fam. Prus.; Nies.; Warsz.; Czarn.; Krasicki.*

BARTOLANI, Bartoloni, cz. Nałęcz odm. — W polu czerwonym chustka biała w koło zwinęta i związana końcami na dół, w środku i pod zawiązaniem — po krzyżu złotym kawalerskim. Nad hełmem w koronie krzyż kawalerski srebrny pomiędzy lilią srebrną z prawej, a różą białą z lewej strony. Indygenat z r. 1589. Stanisławowi Bartolani. *M. Kor. Ks. 46. fol. 262.; Krzyż.*

BARTSCH I. — W polu błękitnym wiewiórka siedząca. W lewo nad hełmem w koronie takąż wiewiórka. Powstał prawdopodobnie w XV w. *Warsz.; Małach.; Czarn.*

BARTSCH II. — W polu złotem siedząca wiewiórka w lewo. Nad hełmem w koronie takąż wiewiórka. Powstał prawdopodobnie w XV w. jako odmiana herbu Bażeński. *Nies.; Bibl. Warsz. 1856 r. Sierpień str. 349.*

BARUTH. — W polu barwy niewiadomej, kozieł. Nad hełmem w koronie pięć piór strusich. Herb z XIII wieku. *Mał.*

BARYCZKA. — W polu błękitnem dwa krzyże złote jeden od góry drugi od dołu końcami w jedno spojone, z pod górnej poprzecznicy krzyża wychodzą ukośnie dwie podpory złote. Nad hełmem korona. Przyniesiony z Węgier w początkach XIII wieku. *Nies.; Warsz.; Czarn.*

BARŻTA. — Na tarczy ze złotym skrajem, w polu czerwonym miecz z kluczem ukośnie skrzyżowane; miecz rękojeścią złotą, a klucz srebrny uchem do góry; na nich dwie gałązki wawrzynu tworzą rodzaj wianka. Nad tarczą w koronie trzy pióra strusie. Po obu stronach tarczy trzy chorągwie o frędzlach i żełęczach złotych, z nich środkowa czerwona, a boczne błękitne. Nadany 8 Lutego r. 1820. Janowi Betcherowi prezydentowi m. Płocka. *Her. Kr. Pol.*

BASTIAN. — Na tarczy ściętej w polu górnem złotem pół orla czarnego z opuszczonemi skrzydłami i z koroną złotą; w dolnem zaś czerwonym na dwóch strzałach ukośnie skrzyżowanych i wstęgą związanych — tarcza okrągła z kolcem na środku. Nad hełmem w koronie pięć piór strusich. Nadany 23 Grudnia r. 1791. Henrykowi Bastian. *M. Lit. Ks. 220. fol. 450.; Krzyż. opisał nieprawidłowo.*

BASTION. — Na tarczy trójdzielnej w polu I błękitnem dwie srebrne lilie jedna nad drugą; w II najszerszem ściętem: od góry białem — mur o trzech spiczasto zakończonych wieżach i o trzech bramach, od dołu czerwonym — część bastionu (szaniec); w III zaś błękitnem jedna lilja srebrna. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie, z zieloną gałązką o trzech listkach pomiędzy dwoma pierwszemi. Nadany 15 Września r. 1816. Janowi Grandville de Mallet, generałowi brygady, przez Aleksandra I Cesarza Rossyjskiego i Króla Polskiego. *Her. Kr. Pols.*

BATOWSKI Hrabia cz. Wilcze zęby odm. W polu czerwonym trzy kły srebrne jeden nad drugim w lewo do góry zwrócone, a ku dołowi tarczy zmniejszające się. Nad tarczą w koronie hrabiowskiej trzy pióra strusie. Godło: RECTE ET FORTITER. Początek herbu niewiadomy. Tytuł otrzymał w r. 1824. Aleksander Batowski w Królestwie Polskim. *Kos. I.; Ex-libris własn. p. Wittyga.*

BAUDOUIN de COURTENAY. — W polu złotem lew czarny wspięty. Nad tarczą w koronie biała głowa czarna wprost, przeszyta strzałą ukośnie w lewo, żełęczem do góry. Godło: TERRASSE. Przyniesiony w r. 1716; a indygenowany w r. 1792. *Arch. Akt. b. Her.; Ziel. Ms.*

BAUM I. — Na tarczy czterodzielnej w polach I i IV srebrnych drzewo z liściem zielonym; w II i III polach złotych orzeł czarny. Nad tarczą dwa hełmy: nad pierwszym z labrami czarno-złotymi pół czarnego orla w lewo; nad drugim z labrami zielono-srebrnymi drzewo jak w tarczy. Nadany Józefowi Baum naczelnikowi obwodu wielickiego przez cesarza Austriackiego Józefa II 1777. *Hef.*

BAUM II. — Na tarczy ściętej, w polu górnem błękitnem nad czterema srebrnymi kopiami ukośnie na krzyż po dwie żełęczami do góry ułożonemi czapka z piórem. W polu dolnem złotem w murze z blankami, w otwartej bramie orzeł dwugłowy czarny. Nad tarczą korona baronowska. Nadany Antoniemu Baum przez cesarza Austriackiego Franciszka 1811. *Hef.*

BAWOLA GŁOWA. — W polu czerwonym bawola głowa czarna wprost. Nad hełmem w koronie trzy pióra strusie. Początek herbu niewiadomy. *Nies.; Małach.; Kurop.*

BAWÓŁ I. — W polu złotem bawół czarny kroczący. Nad hełmem w koronie dwie myśliwskie trąby czarne. Przyniesiony do Infant w r. 1150. *Koj. Ms.; Nies.*

HERBY ZNANE TYLKO Z NAZWY.

A.

- 1) Ab-Dieterich.
- 2) Affata.
- 3) Agryppa.
- 4) Ambrok.
- 5) Amenda.
- 6) Arensdorff.
- 7) Argeles.
- 8) Arsinowski.

B

- 9) Baerl.
- 10) Balasinowicz.
- 11) Balassy.
- 12) Balga.
- 13) Balinka.
- 14) Baliński, cz. Ostoja odm.
- 15) Baloszeskul.
- 16) Bałaban.
- 17) Bariotti.
- 18) Barkala.
- 19) Barnewal.
- 20) Barsotti.
- 21) Bartnel.
- 22) Batto.
- 23) Befot.
- 24) Bejzer.
- 25) Belcourt.
- 26) Belgram.
- 27) Bellowski.
- 28) Benet.
- 29) Bennetti.
- 30) Ber.
- 31) Berenfaur.
- 32) Bergman.
- 33) Bersot.
- 34) Berstecki.

- 35) Bessan
- 36) Białochowski.
- 37) Białohun.
- 38) Białopiór.
- 39) Białynski.
- 40) Bichowski
- 41) Bielawy.
- 42) Bieleje.
- 43) Bienia.
- 44) Blumberg II.
- 45) Błaszkieicz.
- 46) Boban.
- 47) Bobele.
- 48) Boch.
- 49) Bocham
- 50) Bochliński.
- 51) Bollo.
- 52) Bonak, cz. Bunak.
- 53) Bontemps.
- 54) Boretti.
- 55) Boselli
- 56) Bosroger le Roi.
- 57) Bottoni.
- 58) Boyen cz. Palma odm.
- 59) Bożęski.
- 60) Brokiel.
- 61) Braun.
- 62) Bredpuch.
- 63) Bring.
- 64) Brodeskul.
- 65) Brunelli.
- 66) Brytmar.
- 67) Buchman.
- 68) Buczyna.
- 69) Budwiński.
- 70) Bugień.
- 71) Busko.
- 72) Burzyński.
- 73) Buska.
- 74) Butkiewicz.
- 75) Butnera.
- 76) Butzura.

UPRASZA SIĘ O NADSYŁANIE RYSUNKÓW Z DOWODAMI.

Biblioteka Gł. AP w Siedlcach

nr inw.: BR - 29977

br.29977